

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2014

Pavλίna Cívínová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Smlouva o vzájemné pomoci 1923–1924
Příspěvek ke kolektivní bezpečnosti a odzbrojení
v první polovině 20. let 20. století

Pavλίna Cívínová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Smlouva o vzájemné pomoci 1923–1924

**Příspěvek ke kolektivní bezpečnosti a odzbrojení
v první polovině 20. let 20. století**

Pavλίna Civínová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš NOVOTNÝ, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za jeho odbornou pomoc, vstřícnost, cenné rady a za jeho čas, který mi věnoval při vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	KOLEKTIVNÍ BEZPEČNOST A OMEZENÍ ZBROJENÍ PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE	8
2.1	Postoje Velké Británie a Francie k omezení zbrojení a kolektivní bezpečnosti	13
2.2	Pokusy o omezení zbrojení po první světové válce	22
3	SMLOUVA O VZÁJEMNÉ POMOCI	28
3.1	Obsah Smlouvy o vzájemné pomoci	33
3.2	První reakce na Smlouvu o vzájemné pomoci	45
4	KRACH SMLOUVY O VZÁJEMNÉ POMOCI	52
5	ZÁVĚR	62
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	67
7	RESUMÉ	73
8	PŘÍLOHY	75

1 ÚVOD

První světová válka znamenala tragédii pro evropské národy. Zcela změnila styl diplomacie a vnímání mezinárodních vztahů. Tajná diplomacie byla vystřídána otevřenou mezinárodní diplomacií, jejímž hlavním cílem bylo zamezit dalšímu krveprolití, jaké předvedla první světová válka. Evropa přijala idealistické principy prezidenta Wilsona za své a přetvořila je ve Společnost národů, jež se měla stát mezinárodní institucí spojující národy napříč kontinenty. Naneštěstí Spojené státy americké se vzdaly účasti a Společnost národů se postupem poválečných let stávala více a více především evropským projektem. Na jejích bedrech stál úkol vytvořit takový poválečný systém, jenž zemím zajistí stabilitu a zamezí vzniku dalších rozsáhlých válek. Prvním krokem měla být Pařížská mírová konference. Mírové smlouvy donutily poražené mocnosti zásadně zmenšit jejich vlastní armády, a bývalé Centrální mocnosti se tak musely odzbrojení podvolit nedobrovolně. Pozdější Pakt Společnosti národů zavazoval i ostatní země následovat princip postupného odzbrojení, neboť v poválečné atmosféře přijala Společnost národů princip, který předpokládal velmi jednoduchou ideu – bez zbrojení nemohou státy vést války. Absolutní odzbrojení ovšem nebylo a nikdy nebude možné, neboť se staví proti samotné logice suverenity státu, přesto se o úplném odzbrojení krátce po utichnutí bojů první světové války vážně debatovalo. Omezení zbrojení již ovšem reálné bylo.¹ Poraženým mocnostem byly ponechány tak velké armády, které měly stačit k vlastní obraně země, jak diktovali vítězové z Versailles. K omezení zbrojení na nejnižší možnou míru, jež měla poskytovat dostatečnou obranyschopnost státu, měly postupně přistoupit i ostatní země.

Přestože se země podepsáním Paktu Společnosti národů zavázaly postupně snižovat své zbrojení, brzy se ukázalo, že nebude snadné závazek splnit. Státy se oprávněně obávaly, že i přes slib snížit své zbrojení by některé země tajně zbrojily. To by pro sousední země ale i vzdálenější státy znamenalo ohrožení bezpečnosti. Kdo mohl zaručit zemím bezpečnost, pokud poctivě sníží

¹ V diplomové práci použiji oba termíny *omezení zbrojení* i *odzbrojení*, přičemž oběma pojmy bude myšleno postupné snižování národních zbrojení v dobách míru.

své zbrojení? Jen málokterý politik věřil, že se omezení zbrojení stane společným zájmem všech zemí, aby žádná země neměla obavy o svou bezpečnost. Pakt Společnosti národů žádné zvláštní garance bezpečnosti neposkytoval, proto bylo úkolem Společnosti národů vytvořit takové schéma, které poskytne obojí – bezpečnost i odzbrojení. K tomuto cíli ovšem Společnost národů dospěla po dlouhých peripetiích. Prvotní plány a schémata omezení zbrojení v sobě nezahrnovaly garance bezpečnosti, protože jejich tvůrci tvrdili, že všeobecné bezpečnosti v Evropě nebude docíleno jinak než postupným zmenšením armád a snížením množství zbraní. Až později si uvědomili, že odzbrojení nemůže být příčinou bezpečnosti, ale musí být jejím důsledkem. Oba principy – kolektivní bezpečnost a omezení zbrojení – se spojily a představovaly základ několika schémat představených ve Společnosti národů. Předložená diplomová práce se bude zabývat jedním z nich – polozapomenutým návrhem Smlouvy o vzájemné pomoci.

První obrysy Smlouvy o vzájemné pomoci začaly vznikat v roce 1922. Valná většina plánů byla předkládána Dočasné smíšené komisi, kterou Společnost národů ustavila jako poradní orgán pro řešení otázek kolektivní bezpečnosti a odzbrojení. Sestávala z jednotlivých vyslanců vlád, ale také ze zástupců ze sféry průmyslu a ekonomů. Lord Esher,² vyslanec vlády Jeho Veličenstva v této komisi, vytvořil plán na omezení zbrojení, který vycházel z poměrného určení zbrojních sil podle Washingtonské námořní úmluvy. Jeho návrh komise nepřijala, protože neobsahovala žádné garance bezpečnosti. Ještě téhož roku představil lord Robert Cecil,³ který ve Společnosti národů působil jako delegát Jihoafrické unie, své čtyři body, které se staly základem Smlouvy o vzájemné pomoci. Vycházel z premisy, že odzbrojení, aby bylo účinné, musí být všeobecné a že musí být provázeno vzájemnými garancemi bezpečnosti. Cecilův plán prošel několika změnami a jeho závěrečná verze byla ve skutečnosti syntéza dvou návrhů. Na druhém návrhu se podílel plukovník Edouard Réquin, francouzský vyslanec ve Stále poradní komisi, která vznikla také jako poradní

² Reginald Baliol Brett, druhý vikomt Esher.

³ Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil, první vikomt Cecil z Chelwoodu.

orgán Společnosti národů, ale na rozdíl od Dočasné smíšené komise byla tvořena vojenskými experty a delegáty generálních štábů. Spojením Cecilova i Réquinoва návrhu vznikla finální verze Smlouvy o vzájemné pomoci, která byla představena na každoročním zasedání Shromáždění Společnosti národů na podzim 1923.

Pro pochopení významu Smlouvy o vzájemné pomoci, bude nezbytné vysvětlit, jaké nálady panovaly mezi představiteli evropských zemí po první světové válce. Přestože se smlouva měla týkat i neevropských zemí a Společnost národů neměla být jen exkluzivním klubem pro evropské státy, Smlouva o vzájemné pomoci byla již ve své době vnímaná jako výlučně evropský projekt. Spojené státy americké se na něm nechtěly podílet, stejně tak i jiné neevropské země nejevily o smlouvu příliš velký zájem. Proto se budu v úvodní kapitole své diplomové práce věnovat především evropským poválečným záležitostem. Nastíním, jaká stanoviska ke kolektivní bezpečnosti a odzbrojení zaujímali představitelé vítězných mocností – především Francie a Velké Británie. Přestože také stanoviska malých národů měla důležitou roli, kterou před vznikem Společnosti národů neměly, rozhodování na malých evropských zemích nestála. Velká Británie se v poválečném období distancovala od role arbitra, ale nemohla zavírat oči před zbytkem Evropy. Francie, silně demoralizovaná první světovou válkou, žádala záruky bezpečnosti, protože si uvědomovala svoji vlastní oslabenou pozici. Obavy Paříže vycházely z reality, ale její strach z Německa byl mnohdy spíše paranoidní. Proto nebylo divu, že Francie nehodlala přistoupit k omezení zbrojení. Požadovala skutečné záruky bezpečnosti, které nejprve hledala u Velké Británie. Když Londýn odmítal uzavřít garanční pakt s Francií výlučně pro její bezpečnost, upínala Francie naděje ke Smlouvě o vzájemné pomoci.

Pro poválečná dvacátá léta byl typický nesoulad představ Velké Británie a Francie. Obě země si kolektivní bezpečnost představovaly jinak. Francie, posedlá svou bezpečností, hledala zvláštní garance, Velká Británie se pro něčí bezpečnost zavazovat nechtěla. Smlouva o vzájemné pomoci předpokládala společný zájem všech smluvních stran, ale dvě hlavní evropské mocnosti své postoje

zharmonizovat nedokázaly. Přestože se stanoviska obou zemí v zásadních principech neměnila, k drobným proměnám došlo, proto zhodnotím postoje jednotlivých vlád samostatně – bude důležitá především změna ve Velké Británii, ke které došlo na konci roku 1923, neboť po volbách sestavil první labouristickou vládu James Ramsay MacDonald. Ale jak již bylo naznačeno, nejednalo se o zásadní změnu postojů. Závěr úvodní kapitoly bude patřit konkrétním návrhům pro omezení zbrojení. Představím Shotwellův plán a Esherův plán, které předcházely Smlouvě o vzájemné pomoci, ovšem spočívaly v odlišném principu.

Jádro práce bude tvořit analýza Smlouvy o vzájemné pomoci. Po vylíčení představ Francie a Velké Británie ke kolektivní bezpečnosti a odzbrojení obecně, přejdu k samotné smlouvě. Smlouva o vzájemné pomoci vycházela z některých ustanovení Paktu Společnosti národů, především z článku 8, který zavazoval členské země k omezení zbrojení na nejnížší možnou míru postačující k vlastní obraně. Článek se stal základem smlouvy, k němuž byla přidána záruka vzájemné pomoci. Země, které by přistoupily ke smlouvě, se zavazovaly k pomoci státu, jenž se cítil ohrožen nebo byl napaden přímým útokem. Zároveň se země zavazovaly snížit své zbrojení, v opačném případě by nemohly čerpat výhod vzájemných garancí. Rozhodujícím orgánem pro Smlouvu o vzájemné pomoci se stala Rada Společnosti národů. Rada měla rozhodovat, které země a v jakém rozsahu poskytnou pomoc, měla určovat míru zbrojení a kontrolovat její dodržování a především určovala viníka vzniklých konfliktů. Smlouva o vzájemné pomoci předpokládala vytvoření univerzálního plánu koordinace pomoci, který měl být aplikovatelný při každém konfliktu.

Smlouva o vzájemné pomoci byla projednávána během čtvrtého zasedání Shromáždění Společnosti národů na podzim 1923. Již tehdy se diplomaté vyjadřovali ke smlouvě kriticky a vyjmenovávali její nedostatky. Některým vadil samotný princip odzbrojení, který nepřicházel v úvahu především mezi generalitou, jiní se zabývali detaily, které se marně pokoušeli převést do praxe. V této části práce bude prostor pro analýzu názorů některých význačných osobností především z Francie a Velké Británie, ale také politiků zastupujících

malé národy. Jejich mínění o Smlouvě o vzájemné pomoci byla ovlivněna idealismem a na straně druhé i skepticismem. Skeptici nevěřili v účinnost univerzalistického principu všeobecného odzbrojení a všeobecné vzájemné pomoci, které potíraly jednotlivé národní zájmy zemí. Idealisté ve smlouvě viděli možnost stabilizovat poválečný systém a zamezit dalším válečným hrůzám. Ovšem mnoho státníků, diplomatů i vojáků se vyjadřovalo k projektu Smlouvy o vzájemné pomoci skepticky i idealisticky zároveň.

Po skončení zasedání Shromáždění Rada Společnosti národů zaslala všem vládám členských zemí návrh Smlouvy o vzájemné pomoci. Nečlenským zemím byl návrh odeslán později. Rada nepřiložila žádná doporučení ani stanovisko Shromáždění. Nechala jednotlivé vlády, aby samy posoudily přínosnost Smlouvy o vzájemné pomoci. Rada poté přijímala jednotlivé odpovědi vlád, kterým se bude práce věnovat ve svém závěru. Mnoho zemí s odpovědí otálelo, především Velká Británie, neboť Smlouva o vzájemné pomoci byla představena v době, kdy trvala francouzsko-belgická okupace Porúří. Německo trvalo na moratoriu na splácení reparací a Francie trvala na své okupaci. Velká Británie žádala co nejvčasnější vyřešení otázky reparací a následné stažení francouzsko-belgických vojsk z Porúří. Britská vláda oddalovala svou odpověď k návrhu smlouvy tak dlouho, dokud nebyl stanoven nový reparační plán. Proto až po uzavření Dawesova plánu britská vláda zaslala do Ženevy svou odpověď, kterou Smlouvu o vzájemné pomoci zamítla. Ale i ostatní země s odpovědí otálely, protože nesouhlasily s některými principy smlouvy. Například skandinávské země se velmi pozitivně vyjadřovaly k omezení zbrojení, neboť dlouhodobě udržovaly velmi nízkou míru zbrojení, nechtěly se však zavazovat ke všeobecným garancím. Spojené státy americké smlouvu zavrhly, neboť necítily povinnost se ke smlouvě zavázat, protože nebyly ani členem Společnosti národů. Malé země, především Československo nebo pobaltské země, smlouvu přijaly. V závěru práce se zaměřím také na stanoviska ostatních vlád.

Smlouva o vzájemné pomoci představovala schéma kolektivní bezpečnosti propojené s omezením zbrojení. Vycházela z univerzálního principu kolektivní bezpečnosti, který spočíval ve společném zájmu všech států hájit mezinárodní

pořádek. Přičemž mezinárodní pořádek si musely všechny země představovat stejně, aby bezpečnosti bylo docíleno. Z tohoto předpokladu tvůrci Smlouvy o vzájemné pomoci vycházeli. Jak již víme, smlouva nikdy přijata nebyla, přesto bude záměrem diplomové práce doložit prostřednictvím názorů státníků a diplomatů, zda a za jakých okolností mohla Smlouva o vzájemné pomoci fungovat v systému poválečné Evropy. Mohla se stát idea kolektivní bezpečnosti trvalou součástí Evropy? Bylo skutečně možné docílit všeobecného odzbrojení národů?

Množství diplomatických materiálů nám dává nahlédnout do procesu vzniku Smlouvy o vzájemné pomoci až po její krach. Důležitým zdrojem informací se staly *Měsíční zprávy Společnosti národů*, pravidelný měsíčník vydávaný zpravodajským odborem československého Ministerstva zahraničních věcí, a nevydané diplomatické dokumenty československých vyslanců zaslaných z centra dění do československé metropole. Nacházely se v nich tehdy nejaktuálnější informace z Londýna, Paříže či Ženevy. Protože se často jednalo o informace tak čerstvé, že se pisatelé v zápalu psaní nestačili zabývat jejich ověřováním, bylo nutné pro účely diplomové práce podrobit je důkladné kritice. Sborník *Zahraniční politika*, do něhož přispívali mimo jiných také českoslovenští diplomaté, například Rudolf Künzl-Jizerský, obsahuje cenné studie. Příspěvky se často týkaly kolektivní bezpečnosti a odzbrojení obecně, ale několik studií je věnováno také Smlouvě o vzájemné pomoci. V práci bylo využito několik zahraničních studií vydaných již ve dvacátých letech – například příspěvek generála Fredericka Maurice *Disarmament*, široce se zabývající problémem odzbrojení. Přínos znamenaly především pro úvodní část diplomové práce. Kromě diplomatických pramenů a studií představovala významný zdroj informací zahraniční literatura. Zmíním především Anne Orde a její *Great Britain and International Security 1920–1926*, dílo, v němž se zabývá Velkou Británií a jejím vztahem k otázkám bezpečnosti a ke Společnosti národů. Autorka věnuje pozornost též návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci a dřívějšímu Esherově plánu. S podobným tématem přicházel také Peter J. Yearwood ve své knize *Guarantee of Peace. The League of Nations in British Policy 1914–1925*.

Nezbytnou součástí pro výklad Paktu Společnosti národů představovaly *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva* od profesora Antonína Hobzy, předního prvorepublikového právního znalce. Kromě značného množství smluv zde najdeme Pakt Společnosti národů se všemi jeho ustanoveními i dodatky z pozdějších let.

2 KOLEKTIVNÍ BEZPEČNOST A OMEZENÍ ZBROJENÍ PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

Po první světové válce se stalo zachování bezpečnosti jedním ze stěžejních úkolů evropské politiky, který rozděloval i spojoval státy na evropském kontinentu. Převažující rozdílná stanoviska komplikovala společná jednání. Jednotlivé představy jak zachovat bezpečnost se měly setkávat ve Společnosti národů, proto na začátku roku 1919 vznikla Komise pro Společnost národů, jejímž hlavním úkolem bylo vytvoření paktu, jenž by principy poválečné bezpečnosti zakotvoval. Po předložených návrzích během páté plenární schůze mírové konference byl konečný návrh Paktu Společnosti národů přijat 28. dubna 1919.⁴

Druhým tématem po otázce bezpečnosti, který si Společnost předsevzala vyřešit, bylo odzbrojení, jehož východiskem se stal čtvrtý bod Wilsonových 14 bodů. Představitelé vítězných mocností si během mírové konference ve Versailles pohrávali s myšlenkou, že by po odzbrojení Centrálních mocností došlo také k odzbrojení malých států. A měli na mysli Polsko, Československo, Rumunsko, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a Řecko, neboť se domnívali, že mezi nimi pravděpodobně vznikne v budoucnu napětí.⁵ Pochopitelně, žádná ze jmenovaných zemí tento nápad nemohla přijmout. Především Edvard Beneš proti němu vystupoval a nakonec byl návrh zavrhnut. Odzbrojeny byly pouze nepřátelské státy, nejcitelněji z nich Německo. Po odzbrojení Centrálních mocností se ovšem ujala myšlenka, podle které měly odzbrojení následovat také vítězné mocnosti. Světová finanční konference v Bruselu, jež se uskutečnila na podzim roku 1920, volala po širokém odzbrojení národů, neboť jak tvrdila, vynakládáním obrovských finančních nákladů na zbrojení trpělo obyvatelstvo, zchudlé válkou.⁶

⁴ ORDE, Anne, *Great Britain and International Security 1920–1926*, London 1978, s. 17.

⁵ BENEŠ, Edvard, *O problému omezení zbrojení s hlediska politického, sociálního a hospodářského*, Praha 1929, s. 6.

⁶ KÜNZL-JIZERSKÝ, Rudolf, *Problém omezení zbrojení*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1026.

Na mírové konferenci se nejprve operovalo s termínem odzbrojení, ale úplné odzbrojení ve svém faktickém smyslu nebylo možné, a to z důvodu, že ani poražené Německo nebylo zcela odzbrojeno, byť by to bylo přání Francie, nýbrž si mohlo ponechat armádu o 100 000 mužích. Termín odzbrojení byl tedy postupně nahrazen pojmem omezení zbrojení, jenž byl obsažen v Paktu Společnosti národů jako jeden z jejích hlavních cílů. Zpočátku mnozí omezení zbrojení chápali pouze technicky, ale postupem dvacátých let se vyvinulo v politický problém, který v sobě zahrnoval rozsáhlý morální rozměr. K redukci německé armády došlo postupně po jejím seškrtnání na papíře, všeobecné snížení zbrojení států takto provést nebylo možné. V případě Německa nešlo o jeho svobodné rozhodnutí, ale pro všeobecné odzbrojení národů se předpokládalo, že všechny státy budou mít na procesu stejný zájem a projeví svou svobodnou vůli. Východisko spočívalo na první pohled v jasné a logické formulaci, že nebudou-li státy vyzbrojeny, nebudou moci vést války. V teorii dokonalý princip, ovšem v praxi mezinárodní politiky, kde dokonalé podmínky nikdy neexistují, jen s obtížemi prosaditelná idea. První problémy se objevily velmi brzy. Omezení zbrojení Centrálních mocností proběhlo proporčně podle velikosti a moci těchto zemí.⁷ Nebyl důvod, proč tomu mělo být jinak i u zemí, jež stály po první světové válce na straně vítězů. Zdálo se samozřejmé, že malému státu postačí malá armáda.⁸ Tato jednoduchá úvaha ovšem nekorespondovala s obavami malých evropských zemí, neboť zcela opomíjela národní zájmy dotýkající se jejich vlastní existence.

Omezení zbrojení představovalo zásadní princip Společnosti národů, která ho začlenila do samotného Paktu hned v několika v člancích. Pakt chápal omezení zbrojení jako základ pro udržení míru, což deklaroval v článku 8: „Členové Společnosti uznávají, že zachování míru vyžaduje omezení státního zbrojení na nejmenší míru, jež stačí k bezpečnosti státu a k provedení mezinárodních závazků uložených společným postupem.“⁹ Nejmenší míra, jež by stačila k obraně státu, nebyla vnímána všemi zeměmi stejně. Stala se tak velmi

⁷ BAKER, P. J. Noel, *Disarmament*, In: *Economica*, 1926, 16, s. 4.

⁸ BENEŠ, Edvard, *Demokratická armáda, pacifism a zahraniční politika*, Praha 1937, s. 61.

⁹ HOBZA, Antonín, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, Praha 1931, s. 25.

subjektivní záležitostí, u které nebylo jasné, podle čeho ji vlastně určit – zda podle rozlohy nebo geografické polohy státu nebo naopak úplně něčeho jiného. Nabízelo se mnoho kritérií a s každým novým se objevovaly další. V každém případě, na průběh a dodržování odzbrojení měla dohlížet Rada Společnosti národů. Členský stát se podle článku 8 podvoloval Radě poskytovat veškeré informace o svém skutečném stavu zbrojení v oblasti leteckých, pozemních i námořních sil. Rada na základě získaných informací měla určovat kromě oné nejnižší míry také maximální možnou mez zbrojení, kterou nesměl žádný stát překročit.¹⁰ Protože minimální i maximální stav zbrojení samotný Pakt technicky nemohl určit, Společnost národů toto hodlala vyřešit až v průběhu samotné činnosti organizace.

Rada Společnosti národů ovšem nebyla kompetentní prakticky provádět snižování zbrojení, přikročila proto ke zřízení odborných institucí. Pro provádění článku 8 tedy ustavila v květnu 1920 Stálou poradní komisi,¹¹ která se skládala výhradně z vojenských odborníků jmenovaných vládami států.¹² Zároveň byla v roce 1921 podle návrhu norských delegátů založena ještě Dočasná smíšená komise,¹³ jejíž často používaný název – Dočasná smíšená komise pro snížení zbrojení – evokoval její hlavní náplň. Skládala se z odborníků z různých mezinárodních korporací a z jednotlivých zástupců členských států, z politiků, ekonomů a částečně také z vojenských představitelů a mnoha dalších.¹⁴ Obě komise měly za úkol zabývat se možnostmi snížení zbrojení a předkládaly Shromáždění zprávy a dokumenty, které byly určující při řešení této otázky. V Dočasné smíšené komisi docházelo k obměně zástupců. Například v letních měsících roku 1923, kdy se na jednáních Společnosti národů projednával návrh Smlouvy o vzájemné pomoci, měla Dočasná smíšená komise 14 civilních delegátů států, z toho po dvou zástupcích vyslaly Velká Británie, Francie a Itálie. Přestože byla Dočasná smíšená komise vnímána jako civilní instituce, byla

¹⁰ HOBZA, s. 25.

¹¹ Permanent Advisory Commission nebo Military Commission.

¹² STEINER, Zara, *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*, Oxford 2007, s. 374.

¹³ Temporary Mixed Commission nebo Armaments Commission.

¹⁴ MEDLICOTT, W. N., *British Foreign Policy since Versailles 1919–1963*, London 1968, s. 93.

pravidelně zastoupena také delegáty z leteckých, námořních a pozemních složek armády nebo zástupci z oblasti hospodářství a financí.¹⁵

Po článku 8, jenž měl zásadním způsobem přispět k mezinárodnímu odzbrojení, se další ustanovení Paktu Společnosti národů zabývala bezpečností. Zmíníme především článek 10, podle kterého měla být zemím zajištěna územní celistvost a neporušitelnost hranic.¹⁶ Článek říkal, že v případě ohrožení, se státy mohou spolehnout na pomoc Společnosti národů, tedy ostatních členských zemí. Býval ale kritizován pro svou vágnost, protože neuváděl, jakým způsobem bude zajištěna ona teritoriální integrita země, tedy jakou pomoc státy mohly čekat, pokud se ocitly v ohrožení.¹⁷ Formulace navíc neříkala, co považovala za hrozbu a co nikoliv. Státy článek nezavazoval v podstatě k ničemu, k žádné konkrétní povinnosti, jen k tomu, že společně budou jednat a pokusí se najít řešení. Ale výsledkem jednání nemuselo být nic. Země se mohly dohodnout na společné nečinnosti. Pokud přece jen se Rada shodla na společné akci, mohla ji jen státům doporučit, protože nebyla závazná.¹⁸ Vágní článek 10 tvořil jednu z mnoha výhrad, kvůli kterým se odmítaly Spojené státy americké připojit ke Společnosti národů, a později jej některé země chtěly modifikovat nebo dokonce úplně zrušit.

Poněkud konkrétněji vyzníval článek 16, jenž se snažil vypořádat s nepřátelskou agresí. Pokud by došlo k nepřátelské akci, měla být situace řešena adekvátními sankcemi proti agresorovi. Článek přímo říkal, že pokud se nějaký člen Společnosti národů uchýlí k válce, dopouští se „*válečného činu proti všem ostatním členům Společnosti*“.¹⁹ V takovém případě přerušily by státy s agresorem veškeré finanční a obchodní styky a přikročily by k sankci ve formě ekonomického bojkotu.²⁰ Předpokladem pro efektivnost tohoto článku byl stejný zájem všech států na potrestání viníka a dohoda na společné akci. A to si lze představit jen velmi obtížně. Daleko pravděpodobnější bylo, že se státy opět dohodnou na společné nečinnosti. Pravděpodobně by se v takovém případě vždy

¹⁵ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 31–32.

¹⁶ WRIGHT, Quincy, *The Concept of Aggression in International Law*. In: *The American Journal of International Law* 29, 1935, 3, s. 377.

¹⁷ HOBZA, s. 26.

¹⁸ STEINER, s. 351.

¹⁹ HOBZA, s. 33.

²⁰ *I. International Relations*. In: *Political Science Quarterly* 40, 1925, 1, s. 11.

objevily státy, které by neobětovaly své obchodní zájmy v nepřátelské zemi, a nepřistoupily by tak k ekonomickému bojkotu.

Představitelé vítězných mocností dosud uvažovali o problémech omezení zbrojení a zajištění bezpečnosti odděleně. Až později jim začalo být jasné, že jedno bez druhého nemohlo fungovat. Proto byla v září 1922 Shromážděním Společnosti národů přijata XIV. rezoluce,²¹ podle které členské státy Společnosti měly snížit své zbrojení a zároveň se zavázat poskytnout pomoc v případě napadení některé země. Poprvé tak byl spojen princip bezpečnosti a snížení zbrojení. Omezení zbrojení a kolektivní bezpečnost se staly pravidelným programem při každoročních podzimních zasedání Shromáždění Společnosti národů. V roce 1923 během čtvrtého zasedání Shromáždění, které probíhalo od 3. do 29. září v Ženevě, pohltilo téma odzbrojení a bezpečnosti nejvíce času, neboť byl předložen návrh Smlouvy o vzájemné pomoci.²² Ke XIV. rezoluci se však dosud mnoho států nevyjádřilo a jen málo vlád zemí deklarovalo jasný soulad s principy rezoluce,²³ přestože rezoluce tvořila základní princip Smlouvy o vzájemné pomoci.

Spojení principů omezení zbrojení a kolektivní bezpečnosti vytvořilo problém začarovaného kruhu. Měla Společnost národů nejprve státy přimět snížit jejich zbrojení a poté jim zaručit bezpečnost nebo zvolit postup opačný? Zastánci první varianty předpokládali, že bezpečnost státům automaticky zajistí snížení zbrojení. Tvrdili, že žádný stát nebude mít dostatečné množství prostředků, aby byl schopen vést agresivní válku, tudíž bezpečnost se dostaví přirozeně. Tato představa měla ovšem několik vad. Po první světové válce se cítily bezpečně jen Spojené státy americké a Velká Británie, ostatní státy, především Francie a nově vzniklé malé státy Evropy, neměly důvod se cítit bezpečně vzhledem k bezprostřední blízkosti Německa, potažmo Maďarska, jehož revizionismu se obávaly balkánské země. Země obávající se o svou bezpečnost nebylo možné snadno přesvědčit, že jedině omezením jejich ozbrojených sil jim bude zaručena bezpečnost. Navíc, jak se později ukázalo, protože se Spojené státy americké a

²¹ BENEŠ, Edvard, *Boj o mír a bezpečnost státu*, Praha 1934, s. 305.

²² *Shromáždění*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 51.

²³ Tamtéž, s. 86.

Velká Británie necítily ohroženě, nechtěly se zavazovat k ochraně evropských států, protože právě tímto by jim nebezpečí hrozilo, jak argumentovaly. Velká Británie nechtěla hrát v meziválečném období roli arbitra, který by zasahoval do všech konfliktů. Stálo by jí to příliš mnoho a její bezpečnost by byla pravděpodobně narušena. Malé státy se kromě toho obávaly, že nebude možné uhlídat tajné zbrojení. Žádný stát proto nechtěl odzbrojit bez stoprocentní jistoty, že jeho soused či jakýkoliv jiný stát k odzbrojení přistoupí stejně poctivě.²⁴

Proto byla myšlenka omezení zbrojení a teprve následného zaručení bezpečnosti zavrhnuta. Poté, co se obě východiska spojila, vzniklo několik plánů, podle kterých měly státy omezit své zbrojení výměnou za garance vzájemné spolupráce, přičemž oba procesy byly na sobě závislé a probíhaly současně.

2.1 Postoje Velké Británie a Francie k omezení zbrojení a kolektivní bezpečnosti

Problém kolektivní bezpečnosti a omezení zbrojení rozdělával především Velkou Británii a Francii. Francouzský pohled na omezení zbrojení byl značně skeptický. Přestože Francie patřila k vítězným mocnostem první světové války, byla zpustošena a demoralizována natolik, že jí mírová smlouva s poraženým Německem nepřesvědčila, že jí bude zajištěna dostatečná bezpečnost. Tato obava z Německa Francii pronásledovala už od jejího ponížení v prusko-francouzské válce, kdy bylo ve Versailles vyhlášeno sjednocené Německé císařství. Představitelé Třetí francouzské republiky by nejraději viděli Německo oslabené a rozdrobené, jako tomu bylo před rokem 1871. Její demoralizace a obava z Německa způsobily, že nechtěla dobrovolně zredukovat své zbrojní síly. Francouzi nevěřili, že pokud své zbrojení sníží, bude jim zaručeno, že Německo nezneužije její slabosti. Domnívali se, že jejich obranyschopnost by byla znemožněna. Paříž proto požadovala nejprve dostatečné garance bezpečnosti a až poté by se podvolila ke snížení zbrojení.²⁵ Naopak Britové za záruky skutečné

²⁴ *I. International Relations*, s. 9.

²⁵ Tamtéž, s. 13.

bezpečnosti považovali odzbrojení států, protože soudili, že je nebezpečné udržovat nadměrné vojenské síly, které bývaly příčinou válek.²⁶

Abychom pochopili britský úhel pohledu, je nezbytné nahlédnout do míst, kde vzniká značná část britské zahraniční politiky, tedy ve *Foreign Office*. Od konce první světové války, konkrétně od září 1919, byl ministrem zahraničních věcí konzervativce George Nathaniel Curzon z Kedlestonu a setrval v úřadu až do začátku roku 1924, kdy se James Ramsay MacDonald stal premiérem, který se rozhodl převzít otěže také *Foreign Office*.²⁷ Lord Curzon na počátku své kariéry, v dobách, kdy se ještě britský imperialismus hřál na výsluní, působil jako vicekrál a guvernér Indie.²⁸ Zkušenosti z působení v Indii ho předurčovaly k mimořádným znalostem o této oblasti. A skutečně, jeho předností během působení ve *Foreign Office* bylo velké povědomí o Středním východě a Indii, ovšem malý přehled o evropských záležitostech ho limitoval.²⁹ S tím se ovšem nepotýkal jen lord Curzon, potažmo ministerstvo zahraničí, Velká Británie měla dlouhodobě své zájmy zkrátka jinde, mimo Evropu.

Ale po první světové válce byla Velká Británie důsledkem okolností donucena své zájmy soustředit také na evropský kontinent. Lord Curzon pokračoval v trendu svých předchůdců, neboť navázal na jejich rétoriku nezbytnosti udržení míru v Evropě. V letech 1921 a 1923 během britských Imperiálních konferencí se vyjádřil, že pro britské zájmy v Evropě a ve světě bude nutné udržet trvalý mír.³⁰ A k udržení míru měla dopomoci Společnost národů, i když na ni pohlížel velmi skepticky stejně jako valná většina ministerstva zahraničí. Jako pragmatik ale Společnost národů nehodlal přehlížet a ve své politice s touto institucí počítal. Uvědomoval si, že bude nejprve nutné na jedné straně integrovat Německo do poválečné Evropy a na straně druhé zabezpečit Francii. Premiér David Lloyd George choval podobně skeptické city

²⁶ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992). Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha 2002, s. 237.

²⁷ JONES, Clement, *Lord Curzon of Kedleston, 1859–1925: An Appreciation*. In: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944–)* 37, 1961, 3, s. 332.

²⁸ GOUDIE, A. S., *George Nathaniel Curzon – Superior Geographer*. In: *The Geographical Journal* 146, 1980, 2.

²⁹ HUGHES, Michael, *British Foreign Secretaries in an Uncertain World, 1919–1939*, London 2006, s. 12–13.

³⁰ Tamtéž, s. 13–14.

ke Společnosti národů.³¹ Pro jeho politiku představovala organizace marginální záležitost a dával přednost soukromým setkáním s představiteli států. Bez účasti Spojených států amerických pochyboval o užitečnosti Společnosti národů.³²

Cíle Curzonovy zahraniční politiky sledovaly mimo jiných přimět Francii ke zmírnění tlaku vůči Německu,³³ Francii, která zažívala až chorobný strach o svou bezpečnost, protože si sama uvědomovala, jak je oproti Německu slabá. Její bezpečnost po první světové válce úzce souvisela s problematičtými německými reparacemi. Když německá vláda požadovala ve dvacátých letech moratorium na splácení reparací a zahraniční půjčky na oživení své ekonomiky, Paříž tyto návrhy ostře odmítala.³⁴ Velká Británie byla naopak ochotna poskytnout Německu úlevy, o které žádalo, neboť bylo především britským zájmem mít na evropské půdě hospodářsky silné Německo schopné konkurovat Francii. Ve skutečnosti byla ale Francie natolik oslabena, že pro Německo nebylo problém ji konkurovat. Curzon se s premiérem Lloydem Georgem shodovali v názoru na zeslabení francouzského tlaku vůči Německu.³⁵ Reparace se však staly problémem, který blokoval britsko-francouzskou spolupráci v záležitostech kolektivní bezpečnosti a omezení zbrojení. Francouzské nekompromisní stanovisko o nutnosti přesného a včasného splácení reparací nekritizovali jen Britové, neboť zvláště americký státní tajemník Charles Evans Hughes nabádal Paříž ke změně jejího tvrdého kurzu.³⁶

Přestože Francie stála o dobré vztahy s Brity, po kterých zoufale žádala garance bezpečnosti, spolupráci mezi Londýnem a Paříží se nepodařilo prohloubit. Francie nabízela vzájemné vztahy a garance zakotvit smluvně prostřednictvím anglo-francouzské smlouvy, ale nabídky byly Velkou Británií odmítány.³⁷ Anglo-francouzská smlouva, která měla mít garanční charakter, byla

³¹ MORGAN, Kenneth O., *Lloyd George and Germany*. In: *The Historical Journal* 39, 1996, 3, s. 765–766.

³² STEINER, s. 350.

³³ NOVOTNÝ, Lukáš, KODET, Roman, *Velká Británie a konference v Locarnu. Příspěvek ke studiu kolektivní bezpečnosti ve 20. letech 20. století*, Plzeň 2013, s. 36–37.

³⁴ ORDE, s. 46.

³⁵ HUGHES, s. 15.

³⁶ ORDE, s. 46.

³⁷ MEDLICOTT, s. 26.

neúspěšně navrhována již na konferenci v Janově na začátku roku 1922.³⁸ Přestože určitá vůle ke smluvnímu závazku mezi oběma zeměmi existovala, britská vláda nemohla snést útočné chování Paříže vůči Německu. Ovládaly ji militantní názory, což dokládá mimo jiných také francouzský premiér Aristide Briand, neboť doufal, že smlouva s Velkou Británií by mohla mít vojenský charakter.³⁹ Lloyd George nechtěl za těchto okolností francouzské nabídky přijmout, protože naléhal, aby byly nejprve dořešeny německé reparační. Ovšem když v srpnu 1922 během londýnské konference nebyly reparační uspokojivě vyřešeny, projekt anglo-francouzské smlouvy krachl.⁴⁰ Premiér Briand o pár týdnů později, v lednu 1923, rezignoval pod nátlakem pravice, jež ho paradoxně kritizovala za přílišnou podřízenost Velké Británii.⁴¹

Neshody mezi Velkou Británií a Francií byly umocněny okupací Porúří, která započala 11. ledna roku 1923.⁴² Důvody pro přikročení k francouzsko-belgické okupaci lze vykládat několika způsoby. Francouzský prezident Alexandre Millerand tvrdil, že k okupaci došlo z důvodu obrany a reparací,⁴³ nový premiér Raymond Poincaré odůvodňoval porúřskou akci reparacemi a tlakem na Spojené státy a Velkou Británii, aby Německo přiměly k jejich placení. Zcela odmítl důvod okupace obranu a touhu po anexi.⁴⁴ Z mnoha stran se ozývala kritika okupace Porúří. Edvard Beneš, přestože se většinou přikláněl k větší spolupráci s Francií než s Británií, si zpočátku neodpustil o okupaci pochybovat.⁴⁵ Později, jak se blížilo uzavření alianční smlouvy československo-francouzské na přelomu let 1923 a 1924, československá zahraniční politika

³⁸ BENEŠ, *Boj o mír a bezpečnost státu*, s. 260.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ OLIVOVÁ, Věra, *Československá diplomacie v době rurské krise roku 1923*. In: *Československý časopis historický* 6, 1958, 1, s. 60.

⁴¹ ORDE, s. 47–48.

⁴² MARÈS, Antoine, *Francouzsko-československé vztahy v oblasti vojenství 1918–1924 z pohledu Paříže*. In: *Český časopis historický* 97, 1999, 1, s. 65.

⁴³ ORDE, s. 48.

⁴⁴ COHRS, Patrick O., *The First 'Real' Peace Settlements after the First World War: Britain, the United States and the Accords of London and Locarno, 1923–1925*. In: *Contemporary European History* 12, 2003, 1, s. 7–8.

⁴⁵ DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa. Díl I. Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*, Praha 2012, s. 31.

v zásadě podpořila francouzský postup.⁴⁶ Lord Curzon tvrdil, že francouzský postup vůči Německu je zhoubný. Nesouhlasil s ostrakizováním Německa, jež bylo považováno za politického i ekonomického vydědence, neboť by tento postup nepřispěl stabilitě v Evropě.⁴⁷ Ale uvědomoval si, že Francie svoji okupaci neodvolá, dokud nezíská kýžené garance bezpečnosti. Podobný názor sdílel již bývalý premiér Lloyd George.

David Lloyd George se mimořádně zajímal o zahraniční politiku, naštěstí pro Británii, ve většině případů se premiérový názory shodovaly s Curzonovými. Jen mezi lety 1920 a 1922 se premiér zúčastnil 23 mezinárodních konferencí, a proto není divu, že měl na lorda Curzona a zahraniční politiku Velké Británie nebývalý vliv. Curzon tak nebyl jediným tvůrcem britské zahraniční politiky, kromě premiéra, ji ovlivňovaly ministerstva obchodu a financí, ale také ministr pro válku nebo ministr pro kolonie.⁴⁸ Přestože, jak bylo zmíněno, se názory premiéra s lordem Curzonem povětšinou shodovaly, nejzávažnější nesoulad mezi nimi vyvstal až s otázkou bolševického Ruska. Lloyd George se neskrýval svou nákloností k Rusku, neboť cítil šanci nového trhu pro britské firmy. Curzon se spíše přikláněl k francouzskému konceptu *cordon sanitaire* a izolaci Ruska.⁴⁹

Když na podzim roku 1922 vystřídal Lloyd George v premiérském křesle konzervativec Andrew Bonar Law, Curzon mohl zahraniční politiku řídit více nezávisle. Podobně Stanley Baldwin, jenž se stal premiérem po odstoupení Bonara Lawa v květnu 1923, nezasahoval tak silně do zahraniční politiky jako Lloyd George, přestože s Curzonem nesdílel stejná stanoviska k Francii a okupaci Porúří. Baldwin vyjadřoval pochyby, zda bude Německo za stávajících podmínek okupace francouzskými a belgickými vojsky vůbec schopno reparace platit. Přál si proto napravení britsko-francouzských vztahů, jakési obnovení srdečné dohody, aby mohla Británie snáze ovlivnit jednání Paříže vůči Německu. A protože Curzon nebyl zastáncem francouzské politiky, Baldwin prosazoval svou politiku vůči Francii prostřednictvím britského vyslance při Společnosti

⁴⁶ BŘACH, Radko, *Francouzský alianční systém a Československo na počátku roku 1924*. In: *Historie a vojenství* 17, 1968, 1, s. 3.

⁴⁷ HUGHES, s. 18.

⁴⁸ Tamtéž, s. 30.

⁴⁹ HUGHES, s. 18.

národů lorda Roberta Cecila,⁵⁰ tedy nezávisle na *Foreign Office*.⁵¹ Robert Cecil upozorňoval, že britská politika se nedostatečně věnovala Společnosti národů, protože ministerstvo zahraničí institucí opovrhovalo. Na pozadí krize v Porúří proto docházelo ke stále viditelnějšímu napětí mezi britským šéfem diplomacie Curzonem a Cecilem, jenž ve Společnosti národů jednal značně nezávisle na *Foreign Office*, a jenž opovrhoval Curzonovými způsoby staré diplomacie.⁵²

Okupace Porúří a nejednotnost britské zahraniční politiky zkomplikovaly řešení problému kolektivní bezpečnosti a omezení zbrojení. Když se v lednu 1924 stal premiér James Ramsay MacDonald a sestavil první labouristickou vládu v dějinách Velké Británie, nastartoval zcela jinou politiku vůči Evropě. MacDonald představoval pravý opak dosavadní politiky nevměšování se do záležitostí evropského kontinentu. Zdůrazňoval, že Velká Británie nesmí odhodit své závazky k Evropě a nechat ji na holičkách. Tvrdil, že stejně tak jako se evropské země starají o Británii, by se i Velká Británie měla zajímat o ně. A měl na mysli i malé národy, u kterých tvrdil, že by neměly být podceňovány.⁵³ Jeho odlišný pohled k Evropě zahrnoval i jiná stanoviska ke Společnosti národů. MacDonald nabádal, aby Velká Británie našla novou cestu ke Společnosti národů. Jako premiér a ministr zahraničí zároveň měl nebývale silnou pozici, naposledy před MacDonaldem oba úřady zastával lord Salisbury, otec Roberta Cecila.⁵⁴ Ramsay MacDonald nekritizoval jen starou předválečnou diplomacii, což se stalo oblíbenou rétorikou politiků dvacátých let, ale také britskou zahraniční politiku po roce 1918 a především mír z Versailles. Tato kritika byla typická pro celou Labouristickou stranu. Ovšem mezi představiteli strany existoval odlišný přístup ke Společnosti národů. Zatímco MacDonald a většina členů strany vnímala Společnost národů jako jedinou instituci, která měla být

⁵⁰ Celým jménem Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil, první vikomt Cecil z Chelwoodu.

⁵¹ YEARWOOD, Peter J., *Guarantee of Peace. The League of Nations in British Policy 1914–1925*, Oxford 2009, s. 41.

⁵² Tamtéž, s. 242.

⁵³ KOUDELKA, Jaroslav, *Malí národové v MacDonalově politice*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 751–752.

⁵⁴ HUGHES, s. 35.

schopna udržet mír,⁵⁵ menšina labouristů ji vnímala jako policistu, který na všechny dohlíží a přitom nezvládá udržet mezinárodní mír.⁵⁶ Arthur Henderson, pozdější šéf diplomacie, se podobně jako MacDonald domníval, že Společnost národů představovala jediný nástroj, který může docílit odzbrojení. Podle Hendersona se mělo cílem labouristů stát zapracování účinného mechanismu sankcí do Paktu Společnosti národů. Již v roce 1922 tvrdil, že Společnost národů může fungovat jedině na základě vzájemné pomoci – pokud bude jeden stát napaden, ostatní mu přijdou na pomoc. Ale konkrétními plány se nezabýval.⁵⁷ Premiér MacDonald nevnímal Společnost národů jen jako instituci vítězů, ale jako instituci, ve které budou vedle sebe spolupracovat všechny národy, poražené i vítězné. Britská veřejnost dávala MacDonaldu zapravdu. Britové byli pozitivně nakloněni Společnosti národů a inklinovali k přesvědčení, podle kterého má být Společnost národů především institucí míru.⁵⁸

Krátce po nástupu do úřadu si Ramsay MacDonald vyměnil několik dopisů se svým francouzským protějškem Raymondem Poincarém. Jejich tématem byla převážně kolektivní bezpečnost a udržení míru.⁵⁹ V prvním z dopisů MacDonald doufal, že se oběma podaří nalézt cestu k dobrým vztahům mezi Francií a Velkou Británií, jenž budou základem míru a bezpečnosti v Evropě.⁶⁰ V konkrétních představách se ale oba premiéři rozcházel. MacDonalduv pohled byl zcela jiný než francouzský. Tvrdil, že se musí opustit přílišná důvěra v militarismus a že národní bezpečnost musí být založena na zcela jiných principech než dosud. V jednom z dopisů Poincaréovi, odvolávaje se na britské veřejné mínění, se MacDonald nelibě vyjádřil o francouzské zálibě investovat velké výdaje do armády, bez ohledu na půjčky, které musela Francie splácet. Přestože vnímal, že oba národy si přejí především bezpečnost, Francie vnímala bezpečnost jinak. Paříž se toužila zabezpečit proti Německu, Londýn

⁵⁵ MARWICK, Arthur, *Britain in the Century of Total War. War, Peace and Social Change 1900–1967*, Boston, Toronto 1968, s. 141.

⁵⁶ HUGHES, s. 33–34.

⁵⁷ WINKLER, Henry R., *The Emergence of Labor Foreign Policy in Great Britain, 1918–1929*. In: *The Journal of Modern History* 28, 1956, 3, s. 255–256.

⁵⁸ YEARWOOD, s. 239.

⁵⁹ ORDE, s. 58.

⁶⁰ *Dopisy vyměněné mezi ministerským předsedou britským a francouzským*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 286.

prosazoval bezpečnost celoevropskou.⁶¹ Labouristé v čele s Macdonaldem odsuzovali jednostranné odzbrojení Německa, které nebylo současně doprovázeno odzbrojením vítězných mocností, a varovali před nesprávným stanovením reparací, které mohou Německo zruinovat, potažmo celou evropskou ekonomiku. Nebezpečí pro bezpečnost Evropy tak pro labouristy znamenaly silné protiněmecké a militantní nálady ve Francii.⁶² Poincaré se bránil MacDonaldivým útokům a tvrdil, že Francie rozhodně netouží po hospodářském zničení Německa a reparace jen odpovídají škodám způsobených na francouzském národě.⁶³

MacDonald ovšem nechtěl, aby jeho politika byla protifrancouzská a zároveň ani proněmecká.⁶⁴ Doufal v integraci Německa, čemuž však bránil ostrý francouzský kurs. Pro Velkou Británii byli důležití oba partneři, proto bylo v zájmu Londýna potlačovat antagonismus mezi Francií a Německem. MacDonald se odmítl ubírat cestou zvláštních záruk a dohod výhradně pro Francii, jež by připomínaly starý předválečný alianční systém, a jež Paříž žádala. S velkou pravděpodobností by sice způsobily větší otevřenost Poincarého k tématu odzbrojení, ale zároveň by byly zvláštní garance vnímány jako protiněmecky orientované, čímž by byla narušena integrace Německa do evropského poválečného systému. Prostředníkem k rozhovorům s Francií se měla stát Společnost národů, stejně jako s ostatními zeměmi na evropském kontinentu, jak byl MacDonald přesvědčen. Výjimečná jednání s Francií odmítal.⁶⁵

Přestože ještě na začátku roku 1924 premiér MacDonald veřejně prohlašoval, že doufá v narovnání vztahů Francie a Velké Británie, a že nevěří těm, kdo tvrdí, že s Poincarém se nelze domluvit, nakonec nenašel premiér s Poincarém společnou řeč.⁶⁶ Příčinou sporů nebyly jen rozdílné představy o kolektivní bezpečnosti, ale kamenem úrazu se ukázaly být německé reparace.

⁶¹ OPOČENSKÝ, J., TRČKA, V., *Mr. MacDonald p. Poincaréovi*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 364–366.

⁶² WINKLER, s. 248–249.

⁶³ OPOČENSKÝ, TRČKA, s. 367.

⁶⁴ TAYLOR, A. J. P., *English History 1914–1945*, Oxford 1965, s. 214.

⁶⁵ HUGHES, s. 36.

⁶⁶ Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Fond Politické zpravodajství zastupitelských úřadů, Politické zpravodajství Londýn, 8. 2. 1924.

Paříž si tvrdohlavě stála na svém stanovisku nezmírňovat německou reparační zátěž. Britská vláda si realisticky uvědomovala, že chtěly-li západní demokracie dosáhnout splácení německých reparací, musely zmírnit tvrdý francouzský kurz. A tak jednou z podmínek pro zahájení rozhovorů o kolektivní bezpečnosti bylo zeslabení francouzského tlaku na Německo, změna reparační politiky, potažmo stažení francouzských a belgických vojsk z Porúří.⁶⁷ Později MacDonald sledoval cíl jednoznačného stažení francouzsko-belgických vojsk. Proto se snažil s Poincarém dohodnout, jak jen to bylo možné.⁶⁸ Ovšem Robert Cecil se obával, že Němci svou politikou zhatí snahy o zlepšení vztahu Francie s Velkou Británií a využijí změnu v britské vládě ve svůj prospěch. Proto záleželo na MacDonaldu, jak zřetelně dá německé vládě najevo, že otázka reparací nesnese odkladu.⁶⁹ Cecil byl velkým zastáncem myšlenky odzbrojení národů jako základu míru a bezpečnosti, a proto kritizoval francouzský militarismus a okupaci Porúří. Okupaci vnímal jako nebezpečnou a bezvýslednou akci, ale nechtěl svou kritikou ohrozit vztahy Londýna a Paříže.⁷⁰ Svými názory se velmi blížil postojům Ramsayho MacDonalda a stejně jako on velice dbal na veřejné mínění. Britská veřejnost byla naladěna na stejnou vlnu a tím se ujišťoval, že jeho názory a představy jsou správné a mohou fungovat.⁷¹ Cecil se domníval, že bezpečnost v Evropě neležela v zakládání antagonistických aliancí, jako tomu bylo před první světovou válkou.

Ačkoliv neměl James Ramsay MacDonald žádné předchozí zkušenosti z vysokého úřadu, měl větší autoritu než jeho předchůdce ve *Foreign Office* lord Curzon, jehož zahraniční politiku částečně ovlivňovaly rozmary premiéra Lloyda George, přestože s Curzonem nebyl v zásadním rozporu. Tímto problémem MacDonald pochopitelně netrpěl. Tím, že „seděl na dvou židlích,“ měl daleko menší potřebu svou politiku konzultovat se svými kolegy, a tak byl často kritizován za přílišné autoritativní chování a určitou nečitelnost jeho úmyslů.⁷²

⁶⁷ AMZV, Fond Telegramy došlé, Londýn, 7. 4. 1924.

⁶⁸ AMZV, Fond Telegramy odeslané, Praha, 1. 2. 1924.

⁶⁹ AMZV, Fond Telegramy došlé, Paříž, 10. 11. 1924.

⁷⁰ AMZV, PZZÚ, PZ Londýn, 22. 2. 1923.

⁷¹ YEARWOOD, s. 239.

⁷² HUGHES, s. 37–38.

Pro jeho politiku bylo typické odmítání jakýchkoli vojenských aliancí a snaha podílet se na evropské kontinentální politice, i když tato snaha někdy postrádala konkrétní představy.

Kolektivní bezpečnost a odzbrojení ale nebyly pro Británii tak jednoznačnou otázkou, jak by se pohledem MacDonalda mohlo zdát. Britská admirálita stála v silné opozici vůči jakémukoliv pokusu o mezinárodní omezení zbrojení a nikdy toto stanovisko neopustila. Generální štáb doufal, že plán omezení zbrojení bude možno odložit až do doby, kdy státy poražených Centrálních mocností dokončí své odzbrojení. A ministerstvo zahraničí povětšinou pochybovalo o praktičnosti plánu na redukci armád.⁷³ Pokud bychom chtěli Velkou Británii jednoznačně přiřadit k zastáncům či odpůrcům odzbrojení, nedocílíme žádného výsledku. Přestože podle britského veřejného mínění byla země ochotna vzdát se podstatné části svých pozemních sil, nechtěla přijít o svůj primát námořní mocnosti v Evropě.⁷⁴ Obecně lze však říci, že se Británie pozitivněji přikláněla k myšlence odzbrojení než ke schématu kolektivních garancí. Podle představ Londýna mělo snížení státních zbrojení s sebou následně přinést bezpečnost. Francie a malé středoevropské státy ze zřejmých důvodů požadovaly opačný postup.⁷⁵

2.2 Pokusy o omezení zbrojení po první světové válce

Mírotvorci roku 1919 neshledali, že by bylo možné schéma mezinárodního odzbrojení začlenit do jednotlivých mírových smluv. Předpokládali, že konkrétní plán bude zformulován Radou Společnosti národů a bude přijat jednotlivými státy.⁷⁶ Během meziválečného období vzniklo několik konkrétních plánů, včetně Smlouvy o vzájemné pomoci, jejíž poslední verze byla hlavním tématem na čtvrtém zasedání Shromáždění Společnosti, které probíhalo od 3. do 29. září 1923 v Ženevě.⁷⁷

⁷³ YEARWOOD, s. 212.

⁷⁴ MEDLICOTT, s. 93.

⁷⁵ WANDY CZ, Piotr Stefan, *France and Her Eastern Allies 1919–1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*, Minneapolis 1962, s. 293.

⁷⁶ YEARWOOD, s. 211.

⁷⁷ *I. International Relations*, s. 19.

Bezprostředně po utichnutí bojů první světové války panovala všeobecná představa, že k zabránění dalšího krveprolití bude nutné výrazně snížit mezinárodní zbrojení. K problému se přistupovalo čistě technicky jako k materiální redukci armád a zbraní, čímž byly omezeny armády poražených států. Omezení zbrojení ovšem státníci nemohli vnímat pouze jako materiální otázku. Nestačilo jen snížit množství zbraní, snížit stav vojska, omezit zbrojní průmysl, ale bylo třeba morálně odstranit válku jako možnost řešení sporů. Aby se státy mohly spolehnout na svou bezpečnost, měla být válka odstraněna z evropské mentality. Omezení zbrojení tak získalo morální rozměr.

Každé jednání o plánech, které přicházely s návrhem redukce armád, bylo velmi problematické. Státy se oprávněně obávaly o svou bezpečnost a nedůvěřovaly ostatním zemím, že své zbrojení také sníží. Představitelé států nadále cítili, že pro ně bude bezpečnější udržet si své síly k hájení svébytnosti své země. Smlouva o vzájemné pomoci byla založena na všeobecném přijetí morálního principu zřeknutí se války jako prostředku zahraniční politiky a omezení zbrojení u všech států, jež smlouvu podepíší. Proto byly vyžadovány záruky, jež by zajistily bezpečnost každému signatářskému státu.⁷⁸ Prvním předpokladem dokumentu tak byl společný zájem všech států omezit zbrojení, druhý předpoklad spočíval v připojení co největšího množství členských států Společnosti národů, ale i zemí nečlenských. Představitelé evropských zemí se nedomnívali, že by bylo vhodné Smlouvu o vzájemné pomoci omezit jen na státy Společnosti národů, neboť doufali v připojení Spojených států amerických. Pokud by v roce 1924 signovaly Smlouvu o vzájemné pomoci všechny členské země Společnosti národů, znamenalo by to vyjádření společného zájmu 55 států.⁷⁹

Na každoročním zasedání Shromáždění projednávali státníci zemí Společnosti národů dosažené výsledky činnosti instituce. Třetí komise, kterou Rada vytvořila jako orgán při Dočasné smíšené komisi, se zabývala konkrétními plány omezení zbrojení a jejich technickou stránkou. Stálá poradní komise a

⁷⁸ MAURICE, Frederick, *Disarmament*. In: *Journal of the Royal Institute of International Affairs* 5, 1926, 3, s. 117–133.

⁷⁹ *I. International Relations*, s. 1.

Dočasná smíšená komise předkládaly zprávy a dokumenty, které přinášely nejrůznější statistiky, dosavadní úspěchy a konkrétní plány na poli odzbrojení.⁸⁰ Práce komisí umožňovala kontrolovat stav vojenských sil států, ovšem problematická byla kontrola soukromé výroby zbraní a obchod se zbraněmi.

Jak již bylo zmiňováno, Stálá poradní komise vznikla jako poradní orgán Rady Společnosti národů pro exekutivu článku 8 Paktu. Skládala se ze sloužících důstojníků a po většinu času byla pod vlivem francouzské politiky. Londýn úlohu komise nedoceňoval, protože byla zcela v režii vojenských složek. Osobnosti z civilní sféry se naopak podařilo Británii vnést do Dočasné smíšené komise. Prvním britským zástupcem v této komisi byl ministr školství Herbert Fisher, který byl v roce 1922 nahrazen Reginaldem Baliolem Brettem, druhým vikomtem Esherem, jenž si na premiéru Lloydu Georgovi vynutil podmínku, že bude v komisi pracovat na plánu odzbrojení.⁸¹ Esherův plán nebyl jediným schématem, který navrhoval redukci zbrojních sil. Ve dvacátých letech minulého století byly představeny i další plány – Shotwellův plán a především Smlouva o vzájemné pomoci. Plán Američana Jamese T. Shotwella přicházel se schématem sankcí v podobě ekonomického bojkotu, jak ho nastiňoval článek 16 v Paktu Společnosti národů.⁸² Odzbrojení Shotwell přisoudil do kompetence Stálé poradní komise, která se měla za tímto účelem scházet alespoň jednou za tři roky.

Shotwellův návrh se ve Společnosti národů neujal, proto vikomt Esher představil společně s generálem a válečným historikem sirem Frederickem Mauricem⁸³ a Robertem Cecilem již v únoru 1922 plán na všeobecné snížení zbrojení. Esher se přesvědčil, že bylo mnohem složitější vyřešit problém v oblasti pozemního zbrojení než v oblasti námořního, které se dotýkalo poměrně menšího zastoupení zemí, a jež k jednacímu stolu při Washingtonské konferenci přivedlo námořní mocnosti Velkou Británii, Spojené státy americké a Japonsko.⁸⁴ Esher se domníval, že poměr námořních sil určených ve Washingtonu se stane důležitým

⁸⁰ BENEŠ, *O problému omezení zbrojení s hlediska politického, sociálního a hospodářského*, s. 249.

⁸¹ YEARWOOD, s. 211–212.

⁸² *I. International Relations*, s. 11.

⁸³ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*. In: *Journal of the British Institute of International Affairs* 3, 1924, 2, s. 69.

⁸⁴ MAURICE, Frederick, *Lord Esher's proposal for the Limitation of Armaments*. In: *Journal of the British Institute of International Affairs* 1, 1922, 4, s. 102.

precedentem při všeobecném snižování stavů vojsk v dobách míru. Ve svém návrhu tedy aplikoval washingtonské schéma – poměr pozemních vojsk i letectva se měl rovnat poměru námořního zbrojení.⁸⁵ Důležitý byl poměr sil mezi jednotlivými zeměmi, podle něhož měla nejmenší armáda čítat 30 000 mužů, v tomto případě se poměr týkal Portugalska, zatímco největší armáda měla být šestinásobně větší, což se týkalo Francie.⁸⁶ Paříž tedy měla snížit stav armády na 180 000 mužů, britská armáda měla na ostrovech čítat 90 000 mužů místo původních 130 000, což tedy pro Británii nepředstavovalo žádnou radikální redukci.⁸⁷ Obě hodnoty nezahrnují koloniální jednotky. Francouzské i britské zámořské jednotky tak neměly být Esherovým plánem dotčeny. Lhůtu pro redukci sil stanovil Esherův plán na šest měsíců od ratifikace smlouvy.⁸⁸ Československý chargé d'affaires v Bulharsku Rudolf Künzl-Jizerský se domníval, že Esherovy stanovené poměry byly příliš schématické a neodpovídaly reálné politické situaci v jednotlivých zemích. Uváděl příklad Nizozemska, které mělo dosahovat stejně velké armády jako Československo, přičemž Nizozemsko se prezentovalo jako politicky neutrální země, jejíž pozice byla daleko lepší než Československa, které bylo ohrožováno iredentou československých Němců.⁸⁹

Vikomt Esher velice oceňoval výsledky jednání ve Washingtonu. Usuzoval, že limitování námořního zbrojení Japonska a Spojených států amerických výrazně přispělo k zamezení rozpoutání konfliktu mezi nimi. Washington našel klíč, podle něhož chtěl Esher jednou provždy vyřešit narůstající zbrojení pod patronací Společnosti národů. Ale neznepokojoval se americkou neúčastí, neboť její armáda dosahovala počtu 120 000 mužů, na evropské poměry nízké číslo, nově vzniklé evropské státy, ač malé, udržovaly mnohem větší síly.⁹⁰

⁸⁵ ORDE, s. 38.

⁸⁶ Poměr byl následující: 6 (Francie) : 4 (Itálie a Polsko) : 3 (Československo, Velká Británie, Řecko, Jugoslávie, Nizozemí, Rumunsko a Španělsko) : 2 (Belgie, Dánsko, Norsko, Švédsko a Švýcarsko) : 1 (Portugalsko).

⁸⁷ MAURICE, *Lord Esher's proposal for the Limitation of Armaments*, s. 111.

⁸⁸ YEARWOOD, s. 213.

⁸⁹ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Problém omezení zbrojení*, s. 1028.

⁹⁰ MAURICE, *Lord Esher's proposal for the Limitation of Armaments*, s. 104.

Britská vláda Esherův plán otevřeně nepodporovala, přestože blízcí pozorovatelé premiéra Davida Lloyd George byli přesvědčeni, že Esherův plán představoval pro ministerského předsedu hlavní téma roku 1922. I když by ratifikace návrhu přinesla Lloydovi úspěch na domácí politické scéně, od plánu se premiér distancoval. Již na počátku roku se vyjádřil před francouzským premiérem Aristidem Briandem, že Velká Británie nikdy nevstoupí do žádného paktu, který by zemi vpassoval do postavení, v němž by byla garantem všeobecného míru v celé Evropě. Oba premiéři se později dohodli, že Esherův plán nepřijmou.⁹¹ Sám vikomt Esher předvídal, že bude velmi problematické projednávání jeho plánu v technických komisích Společnosti národů vojenskými odborníky, přestože návrh spočíval v jednoduchosti. Jeho plán byl v té době nepřijatelným pro mnohé evropské vlády, pro něž se stalo prioritou pro zachování míru zajistit nejprve svou bezpečnost.⁹² A to byl zásadní problém Esherova plánu, protože neobsahoval žádné garance bezpečnosti. Proto návrh lord Esher později sám stáhl.⁹³

Po krachu plánu se poprvé spojila diskuze o kolektivní bezpečnosti s otázkou snížení zbrojení. Tento princip později zakotvovala již zmiňovaná XIV. rezoluce, kterou Shromáždění Společnosti národů přednesl lord Robert Cecil. Shromáždění ji přijalo v září 1922. A právě v této době se Cecil ujal iniciativy a začal soustavně pracovat na přípravě plánu, jehož výsledkem byl návrh Smlouvy o vzájemné pomoci. Cecil zavrhl Esherův princip poměrného omezení zbrojení a spojil myšlenky bezpečnosti a odzbrojení v jeden celek. Deklaroval, že se Velká Británie musí podílet na všeobecné obranné alianci, musí převzít svou roli a zásadním způsobem se podílet na udržení bezpečnosti Evropy.⁹⁴

Neúspěch Esherova plánu historici přičítali nejen absenci záruk bezpečnosti, ale také aroganci Lloyd George a neschopnosti nalézt společnou řeč s premiérem Briandem. Situace nebyla jiná ani po nástupu Raymonda

⁹¹ YEARWOOD, s. 216.

⁹² NOVOTNÝ, KODET, s. 33–34.

⁹³ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Problém omezení zbrojení*, s. 1028.

⁹⁴ YEARWOOD, s. 219.

Poincarého, který Aristide Brianda nahradil v lednu 1922.⁹⁵ Britský premiér se přikláněl k názoru, který nepřisuzoval problematiku odzbrojení a kolektivní bezpečnosti Společnosti národů. Společnost národů pro jeho politiku představovala nepotřebnou či dokonce překážející instituci. Lloyd George se daleko více soustředil na navázání vztahu s bolševickým Ruskem, které vnímal jako potenciálně důležitého hráče na poli evropské bezpečnosti, a proto vkládal naděje do konference v Janově na počátku roku 1922. Do jisté míry tak úspěch či neúspěch Esherova plánu závisel na výsledku jednání konference. Žádná integrace Ruska do poválečné Evropy se však nekonala, k zamýšlené britsko-ruské smlouvě nedošlo a lord Esher svůj plán stáhl. Podobně jako Lloyd George i jiní později považovali Rusko i Německo za důležitou součást Evropy. Britská delegátka ve Společnosti národů, pacifistka a feministka Helena Swanwick, byla přesvědčena, že tehdejší ekonomická nestabilita a neúčast Ruska a Německa na Společnosti národů způsobily konflikty v Evropě.⁹⁶ Naopak Francie se tradičně stavěla proti začlenění těchto zemí do Společnosti národů. Maršál Ferdinand Foch obhajoval garanční smlouvy mezi zeměmi Společnosti národů, především Malou dohodu a smlouvu francouzsko-československou uzavřenou 25. ledna roku 1924.⁹⁷ Vstupem Ruska a Německa do Společnosti by došlo k ohrožení těchto garančních smluv, jak se domníval. Své obavy vyjádřil před Edvardem Benešem v létě 1924.⁹⁸

⁹⁵ YEARWOOD, s. 218.

⁹⁶ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 74.

⁹⁷ KUBŮ, Eduard, *Československo-francouzská spojenecká smlouva a Německo*. In: *Historie a vojenství* 49, 2000, 2, s. 267.

⁹⁸ AMZV, Fond Telegramy došlé, Paříž, 3. 6. 1924.

3 SMLOUVA O VZÁJEMNÉ POMOCI

Velká Británie podporovala od vzniku Společnosti národů jen velmi nejistě akce, jež měly vést k všeobecným zárukám bezpečnosti. Nejen Londýn, ale také britská dominia se obávala narušení své teritoriální integrity. Proto již na prvním zasedání Shromáždění Společnosti národů, které probíhalo v listopadu 1920, vystoupili kanadští zástupci s návrhem na úplné zrušení článku 10 Paktu Společnosti, podle něhož měly členské státy hájit celistvost zemí v případě ohrožení poskytnutím pomoci.⁹⁹ Článek nezavazoval země ke konkrétní pomoci, ale jen k tomu, že se členové Společnosti národů dohodnou o společném postupu a asistenci. O tom jak a v jaké míře země pomohou, měla rozhodovat Rada Společnosti národů. Ovšem o poskytnutí pomoci musely všechny státy rozhodnout jednohlasně, neboť: „*Statut Společnosti národů samotné předpokládá, že stačí odpor jediného člena Rady Společnosti, aby v případě útoku jednoho státu proti druhému, výzva Společnosti ke všeobecné pomoci všech členů napadenému státu učiněna nebyla a aby tak napadený stát byl ponechán svému osudu, eventuálně jen pomoci těch, kteří budou sami chtít nebo jsou úžeji s napadenými spjati.*“¹⁰⁰

Předválečné aliance na rozdíl od článku 10 zavazovaly smluvní strany k pomoci za přesně definovaných a předem určených podmínek.¹⁰¹ Státníci je uzavírali s jasným cílem, eventuálně proti konkrétnímu nepříteli. Článek 10 naopak říkal, že všechny smluvní strany se spojí, pomohou ohrožené zemi, a to kdykoliv a kdekoliv v rámci kolektivních principů míru. Proto se mezi mnohými členy projevovaly tendence na zrušení článku. Již tehdy se tvrdilo, že potenciální vstup Spojených států amerických do Společnosti národů bude vázán na změnu článku 10.¹⁰² Ale na třetím zasedání Shromáždění v roce 1922 se kanadští delegáti, kteří o dva roky dříve požadovali zrušení článku, přání o jeho odstranění zřekli a dožadovali se jen jeho modifikace. Kanadští zástupci

⁹⁹ HOBZA, s. 25–26.

¹⁰⁰ BENEŠ, *Boj o mír a bezpečnost státu*, s. 259.

¹⁰¹ KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlinské zdi*, Praha 1999, s. 248.

¹⁰² BENEŠ, *Boj o mír a bezpečnost státu*, s. 259.

předložili návrh, jenž článku 10 dodával nový rozměr – v případě napadení státu se mělo nyní přihlížet k jeho geografické poloze a k jeho specifickým podmínkám, podle nichž byla určována míra pomoci. Jednotlivé signatářské země samy zvážily, kolik svých vojenských sil poskytnou na pomoc ohrožené zemi.¹⁰³ Přestože většina delegátů Rady hlasovala pro kanadský návrh, Írán se vyslovil proti, a tak Rada kanadskou rezoluci nemohla přijmout.¹⁰⁴ Přestože článek zůstal ve stejném znění, kanadská interpretace zapustila své kořeny. Podobnou nejistotu jako článek 10 vyvolaly také návrhy na zavedení ekonomických sankcí, které Rada mohla uplatnit i na nečlenské státy Společnosti národů. Sankce nenalezly podporu především u britských zástupců a představitelů dominií.¹⁰⁵ Jednotlivé plány odzbrojení a garancí se snažily kompenzovat tyto nedostatky a nedokonalosti Paktu Společnosti národů.

Nejen Kanadčané, ale i Francouzi se pokoušeli pozměnit nebo konkretizovat některé ustanovení Paktu. Prezident Rady Společnosti národů a bývalý francouzský premiér Léon Bourgeois přednesl náčrt změny článků 8 a 9. Navrhoval zřízení jakési stálé organizace, jež by uvalovala sankce a kontrolovala zbrojení. Jeho koncept ale žádnou výraznou podporu nezískal.¹⁰⁶

Snahy o změnu ustanovení paktu se dotkly také článku 16, podle kterého stát, jenž vyvolá konflikt s jednou zemí, dopouští se konfliktu i se všemi ostatními zeměmi Společnosti národů. Vlády těchto zemí přerušily by na základě článku s agresivním státem všechny styky – diplomatické, obchodní i finanční. Přerušeni se týkalo také osobních styků se všemi občany nepřátelského státu. I těch občanů, kteří dlouhodobě žili mimo vlast.¹⁰⁷ Britští delegáti v roce 1923 navrhovali znění článku pozměnit. Přerušeni styků se nemělo dotýkat všech občanů, ale pouze těch, kteří nepřátelskou zemi obývají.¹⁰⁸ Změny byly často jen odkládány na další zasedání Shromáždění a nedočkaly se nikdy přijetí. Nechuť

¹⁰³ *Snižení zbrojení*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 61.

¹⁰⁴ CHMELARĚ, Josef, *IV. Shromáždění Společnosti národů*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1391.

¹⁰⁵ MEDLICOTT, s. 92.

¹⁰⁶ WANDY CZ, s. 292–293.

¹⁰⁷ HOBZA, s. 33.

¹⁰⁸ *Snižení zbrojení*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 60.

k modifikacím a doplňkům ustanovení Paktu vyplývala pravděpodobně z obav, že budou narušeny samotné principy Společnosti národů.¹⁰⁹

Po neúspěchu Esherova plánu představil v létě 1922 Robert Cecil, třetí syn bývalého premiéra lorda Salisburyho¹¹⁰ a tehdy delegát Jihoafrické unie na Shromáždění Společnosti národů, zmiňovanou XIV. rezoluci, která byla s drobnými úpravami schválena na každoročním zasedání Shromáždění v září 1922.¹¹¹ Spojovala princip odzbrojení a kolektivní bezpečnosti, přičemž nejprve mělo dojít k zajištění bezpečnosti a až poté k pozvolnému odzbrojení. Již u této rezoluce se Cecil potýkal se zamítavými postoji ze strany *Foreign Office* i členů vlády. Především premiér David Lloyd George shledával rezoluci absurdní a byl přesvědčen, že je neaplikovatelná. Konzervativec Andrew Bonar Law, jenž převzal premiérské křeslo po revoltě konzervativních *backbenchers* v říjnu 1922, s Lloydem Georgem nesouhlasil. Tehdy se vyjádřil, že Velká Británie nemůže sama rozhodovat za ostatní země a předem odsuzovat bezpečnostní schémata, neboť je zapotřebí souladu s Francií, přestože byl sám velkým kritikem poválečné francouzské politiky.¹¹²

Na základě XIV. rezoluce nastínil Cecil v červenci 1922 konkrétní představy před Dočasnou smíšenou komisí, které znovu zopakoval na podzimním zasedání Shromáždění.¹¹³ Jeho vize byla postavena na čtyřech základních bodech, ve kterých Cecil tvrdil, že odzbrojení nemůže být účinné, pokud nebude všeobecné, že mnoho vlád odzbrojí pouze výměnou za záruku bezpečnosti, což by znamenalo vytvoření všeobecné obranné dohody, která by závisela na souhlasu s omezením zbrojení a s kontrolou zbrojení.¹¹⁴ Cecilův návrh vázal země k poskytnutí okamžité pomoci ohrožené zemi podle předem připraveného univerzálního plánu. V prosinci 1922 se sešla Stálá poradní komise, aby Cecilovy návrhy projednala. Ovšem francouzský předseda Stále poradní komise admirál Jehenne a francouzský delegát plukovník Edouard Réquin

¹⁰⁹ CHMELARŮ, s. 1392.

¹¹⁰ BECK, James M., *A Reply to Lord Robert Cecil*. In: *The North American Review* 210, 1919, 764, s. 29.

¹¹¹ YEARWOOD, s. 226.

¹¹² Tamtéž, s. 230.

¹¹³ MEDLICOTT, s. 93.

¹¹⁴ ORDE, s. 38.

odsoudili ideu všeobecných garancí. Nedoporučovali ji jako adekvátní základ odzbrojení a navrhovali zaměřit se spíše na garanční regionální smlouvy, které by spojovaly země regionálně a politicky si blízké.¹¹⁵

Robert Cecil své původní čtyři body dále rozpracoval a nezapomněl ani připojit navrhované zvláštní regionální smlouvy. Svůj 25 článkový návrh představil v únoru 1923 a nesl název Smlouva o vzájemných garancích.¹¹⁶ Načasování ale nebylo nejpříhodnější, neboť předchozí měsíc započala francouzsko-belgická okupace Porúří, kterou Cecil považoval za velký omyl Francie. A byl přesvědčen o tom, že dokud si Francie svou chybu neuvědomí, nebude možné jeho návrh použít jako rámec bezpečnosti v Evropě. Během měsíce dubna se Cecilovým návrhem zabývali vojenští experti Stálé poradní komise, kteří zkoumali především technické otázky plánu.¹¹⁷ Verdikt komise ovšem nebyl lichotivý. Znalci Cecilův návrh odsoudili jako nepoužitelný plán, jenž s velkou pravděpodobností vyvolá jen další zbrojení. Ale Francie trvala na myšlence všeobecných garancí a vzájemné pomoci, proto práce na schématu pokračovala dále. Cecil navrhl, zda by někdo z komise nechtěl vytvořit návrh nový. Ozval se plukovník Edouard Réquin, jenž původní Cecilovy čtyři body kritizoval, a vypracoval alternativní návrh. Když Réquin práci dokončil, Cecil jeho plán označil za velmi hrubou verzi s příliš obecnými termíny. Návrh neměl dlouhého trvání, protože než ho stačily prozkoumat komise, sepsal Réquin nový plán.¹¹⁸

Réquin svůj nový plán nazval Smlouvou o vzájemné pomoci, vypustil tedy Cecilovo označení *o vzájemných garancích*.¹¹⁹ Návrh samozřejmě obsahoval regionální smlouvy, které Réquin již dříve prosazoval. Regionální úmluvy dávaly státům částečnou odpovědnost za udržení míru v jejich regionu, a tak se část odpovědnosti přesouvala z Rady Společnosti národů na samotné státy.¹²⁰ Stálá poradní komise se návrhem zabývala ve dnech 5. až 7. května 1923

¹¹⁵ YEARWOOD, s. 235.

¹¹⁶ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Problém omezení zbrojení*, s. 1030.

¹¹⁷ ORDE, s. 41.

¹¹⁸ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 51.

¹¹⁹ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Problém omezení zbrojení*, s. 1030.

¹²⁰ MEDLICOTT, s. 94.

a zhodnotila Réquinův návrh jako vhodnou základnu pro všeobecné snížení zbrojení a kolektivní bezpečnost. Jen někteří delegáti jej hodnotili negativně. Patřili mezi ně zástupci Itálie, Japonska a Španělska. Réquinovi vytýkali právě princip regionálních smluv, které by podle jejich mínění vytvořily vojenské koalice stojící v cestě rychlému a efektivnímu odzbrojení.¹²¹ Během zasedání Dočasně smíšené komise 31. července v Paříži se projednávaly dosavadní plány na omezení zbrojení včetně Cecilova i Réquinova návrhu.¹²² Již tehdy se předpokládalo, že dojde k syntéze obou plánů. Tušení mnohých bylo naplněno, když Cecil využil dobrého základu Réquinova plánu a stvořili společný návrh. Představili jej na osmém zasedání Dočasně smíšené komise 3. srpna v Paříži a nesl stejný název jako původní Réquinův koncept – Smlouva o vzájemné pomoci. Jednalo se o druhý návrh Smlouvy o vzájemné pomoci. Komise návrh dopilovala do finální verze, kterou přednesla během čtvrtého zasedání Shromáždění Společnosti národů v září 1923. V této době již byl Robert Cecil, dosud delegát Jihoafrické unie na Shromáždění, vyslán jako přímý zástupce britské vlády ve Společnosti národů¹²³ a mnozí z okolí Cecila soudili, že se nacházel ve výjimečném postavení. Generální tajemník Společnosti národů Eric Drummond se domníval, že pokud se Cecilovi podaří dohodnout se s Paříží a získat francouzský souhlas se Smlouvou o vzájemné pomoci, vyšvihne ho to do nebývale silné pozice na příštím zasedání Shromáždění a vlády se budou snažit s ním vyjít co nejlépe.¹²⁴

Na počátku debat o kolektivní bezpečnosti a odzbrojení si Velká Británie pragmaticky uvědomovala, že pokud nebude Francie uspokojena dostatečnými garancemi bezpečnosti, stabilita v Evropě nenastane. Představitelé Francie se však nikdy s nabízenými garancemi nespokojili a požadovali více. Ale jak v létě roku 1923 ujišťoval plukovník Réquin Cecila, Francie a potažmo francouzský generální štáb bere věc kolektivní bezpečnosti velmi vážně. Přesvědčoval Cecila,

¹²¹ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Problém omezení zbrojení*, s. 1031.

¹²² AMZV, Fond II. sekce 1918–1939, Zpráva doktora F. X. Hodáče z 21. července 1923.

¹²³ WEBSTER, Andrew, *The Transnational Dream: Politicians, Diplomats and Soldiers in the League of Nations' Pursuit of International Disarmament, 1920–1938*. In: *Contemporary European History* 14, 2005, 4, s. 505–506.

¹²⁴ YEARWOOD, s. 241.

že již došlo k posunu francouzského myšlení ohledně nepřátelství k Německu. Paříž si prý již nepřála speciální garance, které by byly viditelně namířeny proti Německu.¹²⁵ Proto ve Společnosti národů vznikaly všeobecné plány kolektivní bezpečnosti, jež se měly týkat všech členských států stejnou měrou bez žádných speciálních záruk pro Francii.

Návrh Smlouvy o vzájemné pomoci, jenž byl představen v Ženevě, rozdělil Společnost národů na dvě skupiny. Jedna část se obávala, že přijetí vojenských závazků plynoucích ze smlouvy povede ke starému a zavrhanému aliančnímu systému mocností. Druhá skupina ve smlouvě viděla šanci ke spolupráci Velké Británie s ostatními evropskými zeměmi, Francii nevyjímaje. Francii by tím byla zajištěna taková bezpečnost, jež ji povede ke změně politiky k Německu, tedy k narovnání vztahů s Berlínem, tvrdili.¹²⁶ Paříž Smlouvu o vzájemné pomoci podporovala, neboť od konce první světové války představovala první garanční systém, který Francii uspokojil a kvůli kterému byla ochotna snížit své zbrojení. Nebylo to však jednoduché, protože francouzská politika dvacátých let byla značně pod vlivem vojenských špiček, pro něž se odzbrojení stalo opovrhovanou otázkou. K Francii se přiřadily země, pro které bylo taktéž důležité získat skutečné záruky bezpečnosti a které, i když odzbrojení podpořily, stavěly se k němu velmi opatrně. Patřily sem Belgie, středoevropské státy, Čína nebo Haiti. Do opozice se zařadily země, které prosazovaly radikální odzbrojení a volaly dokonce po odstranění zbrojení pro účely obrany – a to především Nizozemsko, Švýcarsko a skandinávské země.¹²⁷

3.1 Obsah Smlouvy o vzájemné pomoci

Hlavní myšlenka Cecilova návrhu ležela ve spojení principu odzbrojení a bezpečnosti, přičemž jedna věc bez druhé nemůže fungovat. Cecil argumentoval, že dokud státy skutečně neodzbrojí či nesníží své zbrojení, nemůže být zaručena skutečná bezpečnost.¹²⁸ A jak ukázal neúspěch Esherova plánu, požadovat

¹²⁵ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 51.

¹²⁶ WINKLER, s. 256.

¹²⁷ MEDLICOTT, s. 92–93.

¹²⁸ YEARWOOD, s. 224.

odzbrojení bez garantování konkrétních bezpečnostních záruk nebylo pro státy přijatelné. Robert Cecil, na rozdíl od lorda Eshera, konzultoval svoje představy s členy vlády i s ministerstvem války v čele s ministrem sirem Laminem Worthington-Evansem. Ale žádný dojem na něj Cecil neudělal. Podobně jako vojenští experti, i on schéma prosazované Cecilem odsuzoval. Tvrdil, že garance nebudou pro evropské státy dostačující a že odzbrojení bude složité technicky provést, neboť každý stát má rozdílné vojenské systémy.¹²⁹

Větší podporu Cecil zpočátku nalézal na *Foreign Office* i mezi konzervativci. Bývalý konzervativní premiér Arthur Balfour neměl žádné výrazné výhrady vůči jeho návrhům, dokonce je podporoval. Avšak na podzim roku 1922 změnil svá stanoviska a obrátil se proti jeho snahám, neboť podlehl tlakům lorda Curzona, tehdy ministra zahraničí, a premiéra Lloyda George, kteří byli přesvědčeni, že Francie, na které kolektivní bezpečnost závisela, usiluje o hegemonii v Evropě. Balfour argumentoval, že Francie nikdy nebude souhlasit s plánem na omezení zbrojení a s všeobecnými garancemi jednoduše proto, že nikdy nebude souhlasit s ničím, co vzejde z Velké Británie.¹³⁰ Balfour se dokonce shodl s Wortihngton-Evansem, že povinnost všech signatářských států pomoci napadenému státu je pro Velkou Británii nemyslitelná, a to z jednoho prostého důvodu. Takováto vzájemná asistence měla totiž probíhat v rámci jednoho kontinentu, tedy napadená evropská země mohla očekávat pomoc pouze evropských států. Ale protože měla Velká Británie části svého Impéria na téměř každém kontinentu, byla by zapletena do každého konfliktu, ať vypukne kdekoliv. Londýn toto vnímal jako nespravedlnost vzhledem k tomu, že iniciativa malého evropského státu by v případě konfliktu nepřekročila hranice Evropy. S tím vším souvisela také vojenská kooperace států při přípravě asistence, o jejíž účinnosti Balfour i Worthington-Evans silně pochybovali.¹³¹

Navzdory svému jménu návrh Smlouvy o vzájemné pomoci představoval v podstatě defenzivní alianci. Musíme ji ovšem odlišit od předchozích aliancí z dob před první světovou válkou, neboť se nejednalo o aliance trvalé, naproti

¹²⁹ YEARWOOD, s. 226

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ ORDE, s. 38.

tomu princip Smlouvy o vzájemné pomoci se měl stát trvalou součástí Evropy. Signatářské státy se měly zavázat k poskytnutí pomoci napadenému státu a zároveň k omezení zbrojení podle harmonogramu, který experti připravili v závěrečné verzi návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci. Oba principy víceméně převzala do kompetence Rada Společnosti národů. Pokud se některý stát cítil ohrožen nebo byl přímo napaden, obrátil se na Radu Společnosti národů s žádostí o pomoc. V této fázi mělo přijít na řadu jednání Rady, které potřebovalo k pozitivnímu verdiktu ve prospěch ohrožené země souhlas tříčtvrtinové většiny všech členů Rady.¹³² Poté se iniciativa přesunula na Stálou poradní komisi, která připravila plán vojenské koordinace pomoci. Před použitím plánu však bylo nutné jeho odsouhlasení Radou a schválit jej mohla opět tříčtvrtinová většina všech členů. Rada Společnosti národů mohla ale také rozhodnout o aplikování ekonomických sankcí vůči agresorovi a určit které státy a v jaké míře nasadí vojenské jednotky, přičemž náklady na vojenskou pomoc by uhradil agresor.¹³³ Celé rozhodování o poskytnutí pomoci tak představoval poměrně dlouhý proces, který byl právoplatně terčem kritiky. Druhá část principu Smlouvy o vzájemné pomoci – odzbrojení – patřila také ke kompetencím Rady Společnosti národů, která jej kontrolovala a dohlížela na dodržování stanovených limitů. Pokud by některá země porušila a překročila své limity zbrojení, rozhodla prostá většina Rady o určení sankcí.¹³⁴

Smlouva o vzájemné pomoci vycházela z ustanovení Paktu Společnosti národů a mnohé z nich doplňovala a konkretizovala. Smlouva ovšem nebyla v právním rozporu s Paktem ani s mírovými smlouvami z let 1919 a 1920.¹³⁵ Smlouva o vzájemné pomoci měla být platná po dobu patnácti let od jejího uzavření. Jakmile tato doba uplynula, měla se poté každoročně o rok prodlužovat. Smlouvu uvádí krátká preambule, která se přímo hlásila ke kořenům článku 8 Paktu Společnosti národů, z kterého vyplývaly články 10 a 16. Preambule zněla: „*Vysoké smluvní strany přejíce si postaviti základy organisace*

¹³² YEARWOOD, s. 223.

¹³³ *I. International Relations*, s. 11.

¹³⁴ HOBZA, s. 33.

¹³⁵ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 101.

vzájemné pomoci, aby bylo usnadněno státům provedení článku 10 a 16 Paktu o Společnosti národů a snížení i omezení zbrojení ve smyslu článku 8 Paktu [...].¹³⁶ Po preambuli následovalo celkem 19 článků.¹³⁷ Článek 1 zavrhoval válku jako možnost řešení sporů, ba přímo odsuzoval válku jako mezinárodní zločin, k níž se nesměl žádný stát uchýlit. Odsouzení války bylo ovšem implikováno již v Paktu, i když s válkou počítal jako s nejkrajnějším možným řešením, ovšem agresivní válku odsuzoval.¹³⁸ Podle článku 2 se jednotlivé strany zavazovaly k pomoci jiné straně, jež se ocitla v ohrožení, ovšem pouze pod podmínkou, že tato ohrožená země snížila zbrojení.¹³⁹ Tato úvodní ustanovení nepředstavovala žádné komplikace a setkávala se s všeobecným souhlasem a podporou. Rozpory vzbudily až kapitoly týkající se omezení a limitování zbrojení a především garancí. Robert Cecil vysvětloval, že je nutné chápat rozdíl mezi omezením zbrojení a jeho limitováním. Omezení zbrojení se týkalo zemí, jejichž nadměrné zbrojní síly ohrožovaly všeobecnou bezpečnost, a proto musely být sníženy. Na druhé straně existovaly státy, u nichž nebylo nutné snížit již tak nízké zbrojení. Cecil jako příklad uváděl Norsko, jehož míra zbrojení byla nízká, a proto tedy postačilo limitování zbrojení, tedy udržení stávajícího stavu.¹⁴⁰ Snížování stavů vojsk se tak nejcitelněji dotýkalo zemí, jež udržovaly poměrně velké vojenské kontingenty. Například početní stav vojsk Československa, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, Polska a Rumunska čítal na počátku dvacátých let kolem jednoho milionu mužů souhrnně. To představovalo srovnatelné číslo s armádami Velké Británie, Francie, Itálie a Belgie, včetně vojsk okupujících Rýn, ovšem bez zámořských jednotek. Kompletní francouzská armáda včetně koloniálních jednotek a vojsk okupujících Porúří čítala 720 000 mužů. Naproti tomu armáda Spojených států amerických čítala poměrně malé síly, jen 120 000 mužů. Československo samotné udržovalo armádu o počtu 150 000 mužů, jak určoval branný zákon z 19. března 1920. Československo toto číslo nikdy nepřekročilo a dokonce prováděcím nařízením z 22. prosince 1922 jej

¹³⁶ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 98.

¹³⁷ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 32–36.

¹³⁸ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 51–52.

¹³⁹ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 33.

¹⁴⁰ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 51–52.

ještě snížilo.¹⁴¹ Sovětský svaz měl v roce 1922 o 400 000 mužů větší armádu než carské Rusko před první světovou válkou, tedy nyní 1 200 000 mužů.¹⁴² Stav vojsk Centrálních mocností byl po první světové válce snížen na 700 000 mužů celkem. Ale již v první polovině dvacátých let počet podle odhadů Roberta Cecila vzrostl o 600 000 mužů.¹⁴³ V rozporu s mírovými smlouvami narůstalo zbrojení poražených mocností, ale i vítězných národů, jež se zavázaly zbrojení postupně snižovat. Cecil varoval především před rozšiřujícím se britským letectvem, přičemž tehdy nemohl vědět, že nastane doba, kdy bude Británie svému letectvu vděčná.¹⁴⁴

Vzhledem k různorodé míře zbrojení jednotlivých zemí bylo velmi složité určit univerzální hranici maximálního možného zbrojení. Každá země se měla vyjádřit, jak si omezení zbrojení představuje, jak pravil článek 11. Rada měla posléze vyhodnotit zprávy přijaté od vlád zemí a určit mezní hranici zbrojení, které se signatářské země měly podříditi. Stát, který by ani po dvou letech nesnížil své zbrojení na určenou hranici, nemohl moci čerpat výhod a garancí plynoucích ze smlouvy. Zároveň článek zakazoval znovu zvýšení branných sil bez souhlasu Rady.¹⁴⁵ Přestože Smlouva o vzájemné pomoci kontrolu zbrojení přisuzovala Radě, zároveň nepřímo nabádala země ke vzájemné kontrole, což by pravděpodobně vedlo ke zvýšení nedůvěry mezi zeměmi. Pokud se někdo domníval, že se některý stát nedrží svých limitů, mohl své podezření oznámit Generálnímu tajemníkovi Společnosti národů, který jej předal Radě k prozkoumání. Signatářským zemím to umožňoval článek 3. Stejný postup článek aplikoval i na podezření z přípravy války některou zemí.¹⁴⁶ Podezření by se však musela zakládat na teoretickém tajném zbrojení, neboť článek 12 signatářské státy zavazoval ke zveřejňování svých stavů zbrojních sil, které si Rada mohla kdykoliv vyžádat. Kromě toho každých pět let ode dne ratifikace

¹⁴¹ AMZV, Fond II. sekce 1918–1939, Zpráva doktora F. X. Hodáče z 21. července 1923.

¹⁴² MAURICE, s. 105–106.

¹⁴³ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 47.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 48.

¹⁴⁵ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 100.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 98.

smlouvy procházel stav národních zbrojení kontrolou podle povinnosti článku 13.¹⁴⁷

Garance se staly dalším sporným bodem Smlouvy o vzájemné pomoci, na které se snesla vlna kritiky. Někteří členové Třetí komise pro odzbrojení se proti garancím ohrazovali, když argumentovali, že signatářské země Paktu se článkem 8 zavázaly k omezení zbrojení, aniž se jednalo o nějakých garancích.¹⁴⁸ Necháпали, proč to chtěla Smlouva o vzájemné pomoci nyní změnit. Podrobně se zabývali zárukami a pochybovali o jejich efektivnosti. Jak již bylo zmiňováno, smlouva uváděla, že pokud došlo k napadení signatářského státu, sešli se představitelé ostatních států v Radě Společnosti národů a zavázali se k ochraně napadené země, označili agresora, na čemž se musela shodnout tříčtvrtinová většina, a dále rozhodli, jak proti nepříteli zakročí.¹⁴⁹ Článek 5 nařizoval Radě vybrat nejúčinnější řešení jak zakročit proti této zemi, jež konflikt vyprovokovala. Článek ještě vyjmenovával opatření, která měla Rada zajistit – patřily sem hospodářské sankce uvalené na agresorskou zemi, zajištění přednosti v dopravě vojenským silám během operace, finanční plán spolupráce zemí poskytujících pomoc a v poslední řadě určení vrchního velení celé operace.¹⁵⁰ Těchto příprav se samozřejmě nezúčastnili viníci konfliktu, kteří tak byli již předem odsouzeni, a definování agresora bylo již jen formální záležitostí.¹⁵¹ V prvním návrhu smlouvy Cecil počítal s jednomyslným vyjádřením Rady o asistenci napadenému státu, ale po námitkách, jež pochybovaly, že Rada se bude schopná rozhodnout jednomyslně, Cecil usoudil, že postačí tři čtvrtiny hlasů a návrh pozměnil.¹⁵² Všeobecná pomoc jednotlivých států měla podléhat vrchnímu velení, jmenovanému Radou, a každý stát by na společnou operaci vyčlenil přibližně čtvrtinu svých rezerv. Celý tento rozhodovací proces v Radě

¹⁴⁷ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 99.

¹⁴⁸ *Ministr Dr. Beneš o snížení zbrojení. Řeč Dra. Beneše jako zpravodaje třetí komise IV. Shromáždění Společnosti národů, přednesená v plenární schůzi 29. září 1923*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1259.

¹⁴⁹ YEARWOOD, s. 235.

¹⁵⁰ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 33–34.

¹⁵¹ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 99.

¹⁵² ORDE, s. 40.

Společnosti národů měl proběhnout v rozmezí čtyř dnů od přijetí oznámení Generálního tajemníka o konfliktu.¹⁵³

Přestože proces přípravy a kooperace sil představovaly poměrně složitou záležitost, která musela být zvládnuta během čtyř dnů, kritici namítali, především francouzský generální štáb, že během čtyř dnů nemusí být poskytnuta včasná pomoc.¹⁵⁴ Francouzská generalita se nejvíce obávala, že v případě napadení Německem, proběhnou operace příliš pomalu. Cecil námitku vyvracel. Snažil se přesvědčit pochybovače tím, že agresivní stát by si prý útok rozmyslel, neboť by musel čelit přesile, která vyplývala z všeobecné pomoci. Robert Cecil věřil, že smlouva bude mít takovou morální hodnotu, že nikoho nenapadne rozbít mír. Navíc, pokud by některá země vyprovokovala konflikt, musela uhradit v nejvyšší možné výši veškeré náklady spojené s vojenskými operacemi, které byly koordinovány na zažehnutí střetu. K této podmínce se smluvní strany zavazovaly článkem 10.¹⁵⁵

Návrh Smlouvy o vzájemné pomoci byl doplněn také zvláštními regionálními smlouvami, kterých se týkala ustanovení v člancích 6 až 8. Regionální smlouvy měly chránit státy před nebezpečím v konkrétní geografické oblasti. Ovšem Rada Společnosti národů deklarovala, že uzná jen ty zvláštní smlouvy, jež budou prokazatelně mírového charakteru. Regionální smlouvy nenahrazovaly všeobecnou smlouvu, jen ji doplňovaly. Smlouva o vzájemné pomoci tak měla zastřešovat všechny jednotlivé zvláštní smlouvy, ke kterým mohla přistoupit jakákoliv skupina dvou a více států za účelem obrany, jak praví článek 6. Regionální smlouva obsahovala předem připravený plán asistence během vypuknutí konfliktu.¹⁵⁶ Podobný koncept v sobě obsahoval i dříve navrhovaný Shotwellův plán. V obou případech byl ovšem potřebný souhlas všech smluvních stran regionální smlouvy, pokud se chtěla další země připojit. Zároveň mohly její vstup vetovat.¹⁵⁷ Regionální smlouvy si vyjednávaly samy státy, jichž se týkaly, částečně se tak regionálními smlouvami přenášela

¹⁵³ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 99.

¹⁵⁴ *I. International Relations*, s. 9.

¹⁵⁵ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 100.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 99.

¹⁵⁷ *I. International Relations*, s. 12.

odpovědnost Rady na samotné země.¹⁵⁸ Konečná zodpovědnost však zůstávala v rukou Rady, protože podle článku 7 musela prozkoumat, zda jsou smlouvy v souladu s principy Paktu Společnosti národů a teprve poté je odsouhlasila či zamítla nebo v lepším případě navrhla některé změny.¹⁵⁹ Vystala ale otázka, zda mají země spojené regionální smlouvou jednat zcela samostatně v případě vypuknutí konfliktu nebo čekat na verdikt Rady Společnosti národů.¹⁶⁰ Paříž se stavěla jednoznačně pro možnost samostatného rozhodování bez přispění Rady, ale například Itálie se obávala, že Francie této volnosti bude zneužívat.¹⁶¹ Článek 8 se k tomuto problému nevyjadřoval příliš konkrétně, neboť uváděl, že strany zúčastněné na regionální smlouvě měly v případě vypuknutí konfliktu informovat Radu o chystaných operacích, ale neobjasňoval, zda mají před jejich zahájením vyčkat na její vyjádření.¹⁶²

Mnoho pochybovačů namítalo, že regionální smlouvy představují podobný princip jako alianční systém zavržený po první světové válce. Vytvoření jedné aliance států by totiž s vysokou pravděpodobností podnítilo vznik dalších aliancí, více či méně nepřátelsky zaměřených proti ostatním aliancím. Šéf britské diplomacie lord Curzon byl přesvědčen, že regionální smlouvy jsou pro zajištění bezpečnosti států nebezpečnou variantou. Upozorňoval, že kdyby smlouvu uzavřely Velká Británie, Francie, Belgie a Itálie, jistě si ji některé země vyloží jako nepřátelskou alianci. Curzon měl na mysli samozřejmě Německo a Rusko, ale také Turecko.¹⁶³ Zejména ale pro malé státy představovala regionální smlouva větší jistotu bezpečnosti. Taková záruka by byla vnímána jako bližší a snadněji dosažitelná.¹⁶⁴ Cecil se v tomto odvolával na Edvarda Beneše, jenž obhajoval regionální smlouvy jako nejvhodnější garanci bezpečnosti pro Československo. Právě pro Československo s jeho dlouhými těžce hájitelnými hranicemi by vynechání regionálních smluv představovalo problém na cestě ke

¹⁵⁸ YEARWOOD, s. 244–245.

¹⁵⁹ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 99.

¹⁶⁰ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 53.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 54.

¹⁶² *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 34.

¹⁶³ YEARWOOD, s. 248.

¹⁶⁴ BENEŠ, *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá. Projevy a úvahy z r. 1919–1924*, Praha 1924, s. 249.

snížení zbrojení. Již během roku 1922 tehdejší Ministerstvo národní obrany apelovalo na Beneše, aby i v dobách míru Československo udržovalo dostatečně velké síly na obranu svých hranic, tudíž se velmi obávalo všeobecného snižování zbrojení, jež by zemi spíše uškodilo.¹⁶⁵ Proto Beneš vyvíjel v oblasti zvláštních smluv velký tlak a tvrdil, že již existují po celé Evropě, jako příklad uváděl i Malou dohodu.¹⁶⁶ Obhajoval jejich obranný a mírový charakter: „*Jestliže tyto smlouvy budou pod dohledem Společnosti, přivítám je, protože moje úmysly jsou opravdu mírové. Chci tyto smlouvy pouze pro ochranu své země. Chci přesvědčit svět, že tomu tak je. Přivítám jakýkoliv návrh kontroly, který uspokojí mé kritiky a přesvědčí je, že skutečně toužím po míru a nejsem agresor.*“¹⁶⁷ Edvard Beneš se zúčastnil jako zpravodaj v komisích a plénu Shromáždění jednání o Smlouvě o vzájemné pomoci a později vykládal regionální smlouvy jako bezpodmínečnou nutnost: „*Státy se zavazují přispěti napadenému státu. Při tom se uznává nutnost regionálních smluv a aliancí, které budou hlavním prostředkem poskytované pomoci.*“¹⁶⁸ Pro lorda Cecila byly Benešovy výroky přesvědčivé a věřil, že podstatná část již existujících dohod je skutečně mírových, ale obával se, že některé z nich se mohou vyvinout v agresivní smlouvy, proto je chtěl převést pod kontrolu Společnosti národů, kde mohly být neustále sledovány.¹⁶⁹

Někteří Cecilovo přesvědčování nepotřebovali a partikulární smlouvy intuitivně podporovali. Během setkání Stálé poradní komise v květnu 1923 vojenští experti vyzdvihovali přínos těchto zvláštních smluv a kvitovali jejich vzájemnou interakci se zastřešující všeobecnou Smlouvou o vzájemné pomoci. Ovšem k záležitosti odzbrojení se již tak pozitivně nevyjadřovali.¹⁷⁰ Regionální smlouvy prosazoval kromě Beneše také plukovník Réquin, ostatně byl to on, kdo s tímto nápadem přišel a použil ho ve svém návrhu. Cecil přesto nedokázal přesvědčit všechny kritiky, na druhou stranu jejich nedůvěra byla kompenzována tím, že regionální smlouvy musely být přijaty Radou, tudíž všechny zvláštní

¹⁶⁵ AMZV, Fond II. sekce 1918–1939, Zpráva Ministerstva národní obrany Ministerstvu zahraničních věcí, 17. března 1922.

¹⁶⁶ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 54.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ BENEŠ, *Boj o mír a bezpečnost státu*, s. 306.

¹⁶⁹ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 54–55.

¹⁷⁰ YEARWOOD, s. 239.

smlouvy byly zahrnuty pod určitou kontrolu Rady Společnosti národů.¹⁷¹ Článek 7 jasně uváděl, že Rada měla vyhodnotit, zda jsou v souladu se zásadami Smlouvy o vzájemné pomoci i paktu Společnosti národů. Až poté, co byly smlouvy uznány, Rada je zaregistrovala podle článku 18 Paktu a staly se doplňky zastřešující všeobecnou smlouvou. Regionální smlouvy nesměly omezovat všeobecné závazky.¹⁷²

Přestože výhrad vůči dodatkovým regionálním smlouvám existovalo mnoho, Shromáždění Společnosti národů regionální smlouvy zahrnulo do Smlouvy o vzájemné pomoci. Společnost národů proto měla své argumenty: „*Zvláštní smlouvy již existují, že právo je uzavíratí je za určitých podmínek přiznáno Paktem všem státům a že Rada, přijímajíc tyto úmluvy, doplňující všeobecnou smlouvu, zařazuje pouze tyto smlouvy pod svou vysokou kontrolou do všeobecné soustavy vzájemné pomoci a že konečně je lépe, jsou-li uveřejňovány a kontrolovány, než aby vznikalo nebezpečí uzavírání smluv tajných, které tvoří vždy možné nebezpečí pro mír.*“¹⁷³ Převážila snaha zabránit uzavíráním tajných smluv, neboť všechny partikulární smlouvy měly být zapsány a uveřejňovány u Společnosti národů.¹⁷⁴

Robert Cecil kladl při tvorbě svého projektu důraz na to, kdo se měl stát součástí smlouvy. Vycházel z předpokladu, že Smlouva o vzájemné pomoci bude samozřejmě otevřena všem členům Společnosti národů, přičemž žádoucí bude připojení i nečlenských států, ovšem se souhlasem dvou třetin signatářských států, což povoloval článek 16.¹⁷⁵ Sporná byla otázka přístupu Německa a Sovětského svazu. Cecil byl přesvědčen, že není možné vyloučit Berlín i Moskvu z evropského bezpečnostního systému.¹⁷⁶ Problémem ovšem byla ochota těchto zemí snížit své zbrojení. Naopak velmi pozitivně se ke snižování zbrojení stavěly skandinávské země, ale tvrdily, že si nejsou jisty, zda jejich občané budou ochotni přijmout podmínky garancí. Představitelé skandinávských zemí se chtěli

¹⁷¹ YEARWOOD, s. 244–245.

¹⁷² *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 34.

¹⁷³ BENEŠ, *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá*, s. 254.

¹⁷⁴ *Snižování zbrojení*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 57.

¹⁷⁵ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 35.

¹⁷⁶ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 55.

připojit k odzbrojení, ovšem ke garancím se nehodlali připojit, jakkoliv by přišli o výhody, které z garancí plynuly.

Odzbrojení skandinávských zemí nebylo natolik důležité jako odzbrojení Francie. Robert Cecil upozorňoval, že pokud na jeho snížení Paříž nepřistoupí, ztrácí celá myšlenka smysl, neboť Francie byla dominantní vojenskou silou v Evropě, stejně tak jako Británie byla nejsilnější námořní silou.¹⁷⁷ Problém pro něj představovala francouzská posedlost po vlastní obraně. Tvrdil, že je nutné tuto posedlost odstranit z mysli Francouzů a nahradit ji myšlenkou „morálního odzbrojení“.¹⁷⁸ A to znamenalo nejprve odzbrojit ty, kteří si přejí zaútočit a pak ty, kteří se obávají útoku – tedy především Paříž.

Podobně jako skandinávské země i Velká Británie jen nelibě komentovala závazky, jež by jí vyplynuly ze smlouvy. Londýn se domníval, že by ho smlouva nasměrovala k příliš velkým závazkům a zatahovala jej do konfliktů zemí, jež nebyly ve středu zájmu Británie. Robert Cecil namítal, že si nedovede představit jakýkoliv konflikt v Evropě, který by nefiguroval na prvním místě důležitosti pro Velkou Británii.¹⁷⁹ Ale to nepředstavovalo jediný problém, jenž trápil představitele Velké Británie. Jak již bylo zmíněno, smlouva by pravděpodobně dostala Británii do nezáviděníhodné pozice s jejími dominii. Podle Cecila toto téma vyžadovalo důkladné zvážení. Ale nedomníval se, že by vznikl nějaký závažný problém. V případě konfliktu na evropské půdě, měla dominia plnou důvěru Británie, která bude jednat podle jejich přání.

Velká Británie se i přesto oprávněně obávala, že by ji Smlouva o vzájemné pomoci teoreticky zavazovala k téměř každému sporu, který vypukne. Článek 11 vyžadoval asistenci těch zemí, které se nacházejí na kontinentu, kde došlo ke konfliktu.¹⁸⁰ Smlouva tedy nezavazovala k pomoci země, jež ležely na jiné pevnině. To v případě Velké Británie mohlo znamenat participaci na téměř každém konfliktu kdekoliv ve světě, kde se rozkládalo její Impérium. Se stejnou motivací byl ovšem článek 11 ke smlouvě přidán – aby signatářské země

¹⁷⁷ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 56.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 56–57.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 58.

¹⁸⁰ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 35.

nemusely zasahovat v koloniálních konfliktech.¹⁸¹ Ale i asistence Velké Británie při potenciálním evropském konfliktu představovala nezanedbatelnou překážku. První lord admirality Leo Amery připomínal, že v období let 1815 až 1914 se Británie zúčastnila jen jediné konfrontace na evropské půdě, a to Krymské války, přičemž v tomto období proběhlo v Evropě na 70 konfliktů, jak uváděly jeho propočty.¹⁸² Důvod, proč se Velká Británie zúčastnila Krymské války, nespočíval v jejích zájmech v Evropě, nýbrž v jejích východních zájmech a v ochraně Indie.

Amery usuzoval, že nebezpečí pro Británii hrozilo na Blízkém východě, potenciálně i na Dálném východě a v Africe. A podle Smlouvy o vzájemné pomoci nebyla žádná evropská země zavázána přijít v těchto oblastech Británii na pomoc. Amery ale dodával, že tuto pomoc mohla zajistit právě britská dominia.¹⁸³ To ovšem nebylo tak bezproblémové, protože ta nechtěla být zatahována do dalekých konfliktů. Ale Amery teoretizoval dále – kdyby Velká Británie napadla Belgii v její kolonii v Kongu, na pomoc Belgii by v první řadě přispěchaly Libérie a Etiopie, v druhé řadě Francie, Portugalsko a Itálie, které byly zainteresovány v oblasti Konga. Země, které tu své zájmy neměly, nebyly ničím vázány k asistenci. Přestože by se tento hypotetický konflikt odehrál na africké půdě, zapojily by se i evropské země, které tu měly své zájmy, přestože by k tomu nebyly přímo vázány Smlouvou o vzájemné pomoci. Nabízela se ale i jiná otázka – jak Smlouva o vzájemné pomoci upravovala námořní konflikty, jež se neodehrávaly na žádném kontinentu. Například pokud by Spojené státy americké vyvolaly konflikt s Velkou Británií, střety by se odehrávaly v Atlantiku, ale nebylo vyjasněno, v jaké oblasti Atlantského oceánu by asistence byla záležitostí evropských zemí podle závazků vyplývajících ze smlouvy, a v jaké oblasti již ne.¹⁸⁴

Přestože článek 11 byl jedním z nejjasnějších a nejstručnějších článků obsažených ve Smlouvě o vzájemné pomoci, vyvolal ve Velké Británii velkou vlnu obav, zda nebude znamenat pro Británii příliš velké břemeno závazků a

¹⁸¹ KISSINGER, s. 267.

¹⁸² *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 64.

¹⁸³ Tamtéž, s. 64.

¹⁸⁴ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 65.

nejednalo se jen o závazky finanční, neboť navazující článek 12 uvaloval na útočící stát povinnost uhradit všechny finanční prostředky, jež byly vynaloženy na vojenské operace k zažehnání konfliktu. Dokud agresivní stát neuhradil veškeré reparace, měly mu být zastaveny veškeré půjčky a zatížena všechna aktiva státu.¹⁸⁵

3.2 První reakce na Smlouvu o vzájemné pomoci

Návrh Smlouvy o vzájemné pomoci představil Robert Cecil během pravidelného zasedání Shromáždění Společnosti národů, jenž se scházelo každým rokem na podzim, povětšinou v Ženevě. Shromáždění roku 1923 zahájil tehdejší předseda Rady japonský vikomt Ishii. Shrnul dosavadní úspěchy, jež se podařilo dosáhnout v oblasti rozvíjení komunikace mezi státy. Především pozitivně hodnotil rozrůstání se organizace, která v této době zahrnovala 52 států, tedy v souhrnu tři čtvrtiny obyvatelstva planety. Ovšem záměrně nechtěl vyzdvihovat jakoukoliv exkluzivitu Společnosti národů a s ohledem na budoucí potenciální vstup Spojených států amerických, Německa a koneckonců i Sovětského svazu podpořil dosavadní spolupráci těchto zemí s některými technickými a humanitárními organizacemi Společnosti národů.¹⁸⁶

Čtvrté Shromáždění si za svého předsedu zvolilo kubánského představitele Cosma della Torriente y Peraza. Shromáždění utvořilo šest komisí, stejně jako předcházejícího roku, které byly rovnoměrně zastoupeny delegáty ze všech členských zemí. Každá komise měla přesně určený úkol, některá se zabývala sociálními otázkami, jiná ústavními nebo finančními záležitostmi. Nejdůležitější článek pro Smlouvu o vzájemné pomoci představovala Třetí komise, jež měla během všech zasedání Shromáždění za úkol zabývat se odzbrojováním. Předsednictví Třetí komise se v roce 1923 zhostil bývalý polský ministr zahraničí Konstanty Skirmunt. V poslední den zasedání Shromáždění Rada rozeslala všem

¹⁸⁵ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 2, s. 35.

¹⁸⁶ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 51.

členským vládám návrh Smlouvy o vzájemné pomoci k posouzení, později jej zaslala i nečlenským zemím.¹⁸⁷

První reakce na Cecilův návrh Smlouvy o vzájemné pomoci byly spíše smíšené nebo dokonce negativní. Smlouvu ihned zavrhly britské armádní špičky a kritika se ozývala také z ministerstva zahraničí, kde ji mnozí označovali za utopii neproveditelnou v praxi. Cecil proto naléhal nejen na vládu, ale také na vůdce labouristů Ramsayho MacDonalda, a hledal pro svůj návrh podporu. MacDonald si Cecilův návrh důkladně pročetl a došel k závěru, že nebude fungovat, dokud nebude Společnost národů silná a nezávislá,¹⁸⁸ a proto navrhoval jiné řešení. Představoval si, že Smlouva o vzájemné pomoci nebude prosazována Společností národů, nýbrž prostřednictvím politických organizací, a jako příklad uvedl Mezinárodní socialistické a dělnické hnutí.¹⁸⁹ Ale Robert Cecil se nemohl spoléhat jen na to, že by díky vlivu labouristů byl prosazen jeho návrh, když vezmeme v úvahu jeho vlastní značný vliv v komisích Společnosti národů, který rozhodně nehodlal promarnit. Druhá věc, která činila MacDonaldu problém a potažmo celé labouristické vládě jmenované na počátku roku 1924, představovala otázka regionálních smluv. Labouristé žádali pouze všeobecnou garanci, která by současně zahrnovala demilitarizaci některých hraničních zón mezi státy, a fungující systém arbitráže.¹⁹⁰ Cecil navrhoval vytvoření demilitarizovaných zón mezi státy již na začátku roku 1923 a objevily se proto i v návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci v článku 9.¹⁹¹ Tato pásma měla podle Cecila zbránit vypuknutí válek a měla především snáze určovat agresora.¹⁹²

Přestože se dlouho čekalo na oficiální stanoviska vlád zemí, Třetí komise si nepředstavovala, že by bylo vhodné vládám zemí doporučovat Smlouvu o vzájemné pomoci k okamžitému přijetí, aniž by měly čas se s návrhem podrobně seznámit a samy se k němu vyjádřit. Komise jednohlasně princip Cecilovy

¹⁸⁷ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 52–53.

¹⁸⁸ YEARWOOD, s. 234.

¹⁸⁹ International Socialist and Labour Movement.

¹⁹⁰ BENEŠ, *Boj o mír a bezpečnost státu*, s. 306.

¹⁹¹ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 100.

¹⁹² *Zmenšení zbrojení*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 1, s. 7.

smlouvy podpořila, ale zdráhala se přímo apelovat na vlády, aby návrh přijaly.¹⁹³ Proto se od konce podzimu 1923 ke smlouvě vyjadřovali jednotliví představitelé zemí postupně a nutno podotknout, že v převážné většině případů tak činili velmi kriticky.

Výjimku představoval Samuel Hoare, britský ministr letectví a lídr revolty konzervativních *backbenchers*. Přestože byl spíše izolacionistou, tvrdil, že Velká Británie by se měla zajímat o evropské dění a měla by se vydat cestou odzbrojení. Přiznal se, že byl velmi ovlivněn názory Roberta Cecila a zapůsobil na něj návrh Smlouvy o vzájemné pomoci.¹⁹⁴ Samuel Hoare byl jedním z mála, kteří otevřeně Cecilův plán podpořili. Naopak jedním z nejvýraznějších odpůrců Smlouvy o vzájemné pomoci byl již jmenovaný první lord admirality Leo Amery. Amery, prodchnut duchem imperialismu, odmítal všeobecné garance a odzbrojení, neboť je vnímal jako cestu ke konci Britského Impéria. Dospěl k závěru, že Smlouva o vzájemné pomoci a podobné smlouvy vytvoří ze Společnosti národů novou Svatou alianci, jakou byla aliance Rakouska, Ruska a Pruska založená po Vídeňském kongresu v roce 1815.¹⁹⁵ Odmítal tvrzení, že za příčinu válek lze označit vysoké zbrojení, prý se to jen stalo oblíbeným heslem poválečné doby.¹⁹⁶ Amery navrhoval jiné řešení. V oblastech bez ohnisek střetu doporučoval upravit zbrojení podle schématu z Washingtonské konference a v místech, kde existovalo velké napětí, ke snižování zbrojení stejně nedojde, protože by to nevedlo k míru, tvrdil.¹⁹⁷

Amery patřil mezi největší kritiky Cecilova plánu. Smlouvu o vzájemné pomoci zcela odsoudil, když tvrdil, že plán je nemožný a v reálném světě fungovat nikdy nebude. Dával jen velmi malé šance přijetí návrhu, protože nevěřil, že jej většina zemí přijme. Ovšem odmítnutí nebude záviset na detailech, ale jak se domníval, příčinu neúspěchu představoval již samotný princip celé Smlouvy o vzájemné pomoci, který mnohé státy nepřijmou. Amery tak neviděl zhola nic přínosného na schématu odzbrojení vázaného společnou garancí, který

¹⁹³ *Snížení zbrojení*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 56.

¹⁹⁴ YEARWOOD, s. 246.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 247.

¹⁹⁶ ORDE, s. 41.

¹⁹⁷ Tamtéž.

spíše zapříčiní války na místo toho, aby jim předešel, argumentoval. Amerymu dával za pravdu britský historik James Wycliffe Headlam-Morley, jenž také odmítal všeobecné garance, neboť namítal, že by nejvíce zatížily Velkou Británii. Avšak v případě, že by Londýn smlouvu odmítl, ztratila by na své efektivnosti.¹⁹⁸ Generál a vojenský historik Frederick Maurice, který se podílel na přípravě Esherova plánu, nesouhlasil s Ameryho tvrzením, že samotné zbrojení nemá vliv na vypuknutí války. Maurice měl možnost studovat proměnu Německa v letech 1904 až 1914 z hlediska vojenské mentality. Upozorňoval, že každým rokem narůstalo v Německu vojenských škol, ve kterých byli mladí vychováváni přísným vojenským drilem, což samozřejmě ovlivňovalo celkovou mentalitu německého národa.¹⁹⁹ V jeho očích měla armáda přímý vliv na genezi války, protože narůstající zbrojení více a více formovalo myšlení národa a přetvářelo jej. Generál Maurice tvrdil, že Cecilův návrh nebyl plánem na omezení britského zbrojení, nýbrž představoval plán všeobecného odzbrojení. Touto svou poznámkou mířil samozřejmě do řad britských kritiků. V zájmu Velké Británie bylo, aby využila svého respektu a vlivu a přiměla ostatní země ke snížení zbrojení. Všeobecné garance neviděl jako problém, vnímal je jako totožné s těmi, ke kterým se Velká Británie zavázala v Paktu Společnosti národů.²⁰⁰

Ozývalo se mnoho dalších čelních britských představitelů, kteří Smlouvu o vzájemné pomoci kritizovali jen z principu. Zpočátku tomu nebylo jinak ani u Ameryho, ale protože byl vojenským expertem, začal se zabývat smlouvou dopodrobna. Nepřekvapí, že tím jeho kritika jen pokračovala. Jeho první výtka byla namířena k článku 4, podle něhož v případě ohrožení nebo napadení některého státu dojde k setkání Rady Společnosti národů, která ve lhůtě čtyř dnů rozhodne o dalším postupu.²⁰¹ Čtyři dny představovalo velmi krátkou dobu, ovšem kdyby se lhůta prodloužila, pravděpodobně by pomoc napadenému státu ztratila na své efektivnosti. Amery se oprávněně obával, zda Rada ve čtyřech dnech dokáže správně posoudit problém, který může zapříčinit další vleklou

¹⁹⁸ ORDE, s. 40.

¹⁹⁹ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 69.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 70.

²⁰¹ *Všeobecné otázky*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 33.

válku. Nejproblematictější viděl určení agresora, protože jak určit zda je skutečně viníkem nebo jen bránil své zájmy? Amery svou otázku vysvětloval na příkladu první světové války, kdy jsou za viníky války všeobecně označovány Centrální mocnosti. Amery ovšem namítal, že Rakousko se jen bránilo ambicím nacionalistických států. Přestože jeho akce proti Srbsku byl fakticky agresivní akt, úmysly byly obranné.²⁰² V tomto ohledu představovala pro Ameryho lhůta čtyř dnů pro rozhodnutí Rady Společnosti národů příliš krátkou dobu.

Jak již vyplývá z názvu Smlouvy o vzájemné pomoci, jejím principem měla být vzájemná pomoc států vycházející z všeobecných garancí. Leo Amery tomuto principu příliš nedůvěřoval. Podobně lord Maurice Hankey, tajemník britského kabinetu, pochyboval, zda se vlády mohly kdykoliv spolehnout na plnění všeobecných garancí.²⁰³ Amery se tázal, do jaké míry by jednotlivé státy přispěly napadenému státu, tedy jaký měl být rozsah pomoci a kdo jej měl určovat – zdali samotný napadený stát nebo země, jež pomoc poskytuje. Amery připomněl, že když v roce 1914 Francie žádala o pomoc Velkou Británií, sama Paříž zvážila, kolik mužů potřebuje a v jakém časovém rozmezí.²⁰⁴ Po konci první světové války ovšem nastala jiná doba a Amery neviděl důvod, aby se Velká Británie účastnila jakéhokoliv konfliktu na evropském kontinentě.²⁰⁵ Této problematiky se týkala také příprava určitého plánu na koordinaci vojsk. Amery tvrdil, že není možné dopředu připravit všeobecný plán, jenž by poté byl aplikovatelný na jakoukoliv hypotetickou válku. Všeobecný plán koordinace vojsk měl být permanentní součástí Smlouvy o vzájemné pomoci, ovšem o jeho použití v praxi mnozí pochybovali, neboť každý válečný konflikt je specifický a vyžaduje svoji vlastní vojenskou strategii. S všeobecným plánem souvisela otázka vrchního velení. Amery si nedokázal představit situaci, při které by britské námořnictvo bylo nuceno přijmout velení admirality jiného státu.²⁰⁶

Leo Amery vznášel velmi konkrétní námitky ke Smlouvě o vzájemné pomoci. Princip, že zbrojení způsobuje války, považoval za naprosto chybný,

²⁰² *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 61–62.

²⁰³ ORDE, s. 42.

²⁰⁴ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 63.

²⁰⁵ ORDE, s. 41.

²⁰⁶ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 63.

neboť především agresivní politika a neomezené vojenské ambice jsou viníkem válek, jak byl přesvědčen. Samotné snížení zbrojení války neodstraní. Lord Cecil Amerymu oponoval: „*Čím větší armády, tím větší možnost agrese*“.²⁰⁷ A dodával, že omezení vojenských ambicí a agresivní politiky států se dostaví s omezením zbrojení.²⁰⁸ Amery a mnozí jiní představitelé obávající se snížení zbrojení si neuvědomovali, že se země k omezení zbrojení zavázaly již podepsáním Paktu Společnosti národů. Mnohé země tak své armády od konce první světové války skutečně omezily, a proto mohlo závěrečné ustanovení čtvrtého Shromáždění Společnosti konstatovat, že úspěšně došlo k mírnému odzbrojení, což představovalo dobrý start k širšímu snižování stavu armád.²⁰⁹

Na téma odzbrojení však zaznívala nekonečná řada kritik. Britské námořnictvo i letectvo kritizovaly, že Británie by se pravděpodobně nemohla zavázat k takovému odzbrojení jako ostatní státy, vzhledem k tomu, že by se zapojovala do konfliktů prostřednictvím svých dominií i na jiných místech než na evropském kontinentě, její válečný arzenál by musel dosahovat daleko větších rozměrů než ostatních zemí.²¹⁰ Silné pochybnosti se ozývaly také z ministerstva zahraničí. Stálý státní podtajemník sir Eyre Crowe pochyboval, zda by odzbrojení bylo trvale udržitelné a zda jej skutečně dodrží všechny státy. Jeho nedůvěra směřovala především k Francii, neboť nebyl přesvědčen, že Paříž své zbrojení sníží výměnou za záruky bezpečnosti. Navíc o všeobecných garancích bezpečnosti Crowe taktéž pochyboval. Tvrdil, že v minulosti garanční pakty fungovaly, protože stanovovaly přesné podmínky pro všechny účastníky paktu. V případě Smlouvy o vzájemné pomoci závazky spočívaly ve všeobecnosti, tudíž se jednalo o garance jen s neurčitými podmínkami.²¹¹

Úspěch Smlouvy o vzájemné pomoci nezávisel jen na vůli britských představitelů. Velmi záleželo, jak se k návrhu postaví zástupci Francie. Delegát v Dočasně smíšené komisi senátor Albert Lebrun si představoval, že smlouva

²⁰⁷ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 66.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ *Snižování zbrojení*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 58.

²¹⁰ ORDE, s. 39.

²¹¹ Tamtéž, s. 42.

může fungovat jako jakési prodloužení Paktu.²¹² Nikdy ale nebyl přesně vyjasněn právní vztah mezi Smlouvou o vzájemné pomoci a Paktem Společnosti národů, ač v rozporu oba akty nebyly.²¹³ Francouzi nesouhlasili s definicí agresora. Paříž si totiž představovala, že agrese měla být ve smlouvě definována velice široce, aby pojem mohl zahrnout téměř cokoliv, od vojenské přípravy, která může být zhodnocena jako ohrožující, až po jasný útok přes hranice země.²¹⁴

²¹² YEARWOOD, s. 246.

²¹³ HOBZA, s. 33.

²¹⁴ YEARWOOD, s. 245.

4 KRACH SMLOUVY O VZÁJEMNÉ POMOCI

Smlouva o vzájemné pomoci ve svém předposledním článku 18 vysvětlovala, za jakých podmínek vstoupí v platnost. Pro každý kontinent ovšem existovaly zvláštní podmínky. Platnou pro Evropu se měla stát tehdy, pokud by ji ratifikovalo pět států, z nichž tři země měly stálého zástupce v Radě. Pro asijský kontinent by se smlouva stala platnou v případě podepsání dvěma státy, přičemž jeden z nich musel být stálým členem Rady Společnosti národů. Rozhodující pro Severní Ameriku byl souhlas Spojených států amerických, pro střední Ameriku a Antily ratifikace jedním antilským státem a dvěma středoamerickými a pro Jižní Ameriku se stal určující souhlas čtyř jejích zemí. Pro Afriku a Austrálii zároveň stačila ratifikace smlouvy jen jedním státem z nich, pokud by smlouvu přijala jakákoliv africká země, Smlouva o vzájemné pomoci měla být platná i pro Austrálii. Poslední článek smlouvy se zabýval eventualitou zániku její platnosti, která by nastala v případě, že smlouvu vypoví jakýkoliv jeden člen Rady Společnosti národů. Smlouva o vzájemné pomoci by přestala platit za 12 měsíců ode dne, kdy její vypovězení bylo oznámeno Generálnímu tajemníkovi Společnosti.²¹⁵

Návrh smlouvy byl projednáván na čtvrtém zasedání Shromáždění Společnosti národů, které probíhalo od 3. do 29. září 1923. Zúčastnilo se ho 47 zemí z celkového počtu 52 členských států. Argentina, Bolívie, Guatemala, Nikaragua a Peru se zasedání nezúčastnily, ale není jasné, proč tyto latinské země nevyslaly své zástupce.²¹⁶ Delegát Velké Británie Robert Cecil poznamenal, že úspěch Shromáždění bude záviset na zapojení malých národů. Jejich představitelé se mohli nyní ukázat jako světoví státníci, předpovídal Cecil. Ale přestože se jim Londýn někdy vysmíval, nemohl přehlížet jejich názory.²¹⁷

Třetí komise pro odzbrojení se začala Cecilovým návrhem zabývat 5. září, kdy se mimo jiné projednávala otázka omezení výdajů na zbrojení, tajného zbrojení, chemických zbraní a rozšíření Washingtonské námořní úmluvy mezi

²¹⁵ *Smlouva o vzájemné pomoci*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 101–102.

²¹⁶ *Shromáždění*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 51.

²¹⁷ YEARWOOD, s. 245.

nesignatářské státy.²¹⁸ Smlouva o vzájemné pomoci se poté projednávala ještě desetkrát v následujících dnech mezi 18 členy Společnosti.²¹⁹ Návrh smlouvy rozesílala Rada Společnosti národů vládám v poslední den konání Shromáždění. Nejprve je rozeslala všem členským zemím, nečlenské země přišly na řadu až později. Na návrh odpovědělo 28 států, z toho tři země mimo Společnost národů.²²⁰

Vládě Spojených států amerických byl návrh Smlouvy o vzájemné pomoci odeslán 16. června 1924 prostřednictvím amerického zplnomocněného vyslance v Bernu. Americký státní tajemník Charles Evans Hughes zaslal odpověď generálnímu tajemníkovi Společnosti národů Ericu Drummondovi, v níž uváděl, že Spojené státy americké souhlasily s myšlenkou omezení zbrojení a vnímaly ji jako pokračování Washingtonské konference z roku 1921, ale vzhledem k tomu, že nejsou členy Společnosti národů, nehodlají k této smlouvě přistoupit.²²¹ V odpovědi se Spojené státy americké jasně vyjádřily, že aniž by se zabývaly důkladným rozbořem smlouvy, nejsou členy Společnosti, a tudíž nemá smysl být součástí Smlouvy o vzájemné pomoci.²²²

Protože se Cecilův návrh dlouho neprojednával v britském kabinetu, oficiální stanovisko vlády dlouho nepřicházelo. Sám Cecil upozorňoval, že získat odpověď od britské vlády bude zdlouhavé a bude to trvat pravděpodobně tak dlouho, dokud bude návrh spoutaný pro Británii nepřijatelnými všeobecnými principy.²²³ Během první Baldwinovy vlády se návrh nikdy neprojednával. Ještě v červenci 1923 se premiér jen velmi vágně vyjádřil před Dolní sněmovnou o Společnosti národů a jejích cílech, o jejichž uvedení v činnost bude vláda usilovat, ale nikdy nevyjádřil osobní názor na Smlouvu o vzájemné pomoci.²²⁴ Robertu Cecilovi se však částečně podařilo naklonit ministra zahraničí lorda

²¹⁸ WIGMORE, John, Henry, *The Work of the Fourth Assembly (1923) of the League of Nations: A Legislative Summary*. In: *The Virginia Law Register* 9, 1924, 12, s. 893.

²¹⁹ *I. International Relations*, s. 8.

²²⁰ KÜNZL-JIZERSKÝ, Rudolf, *Stanovisko vlád k návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 1248.

²²¹ *American Note on the Treaty of Mutual Assistance*. In: *The American Journal of International Law* 19, 1925, 1, s. 170.

²²² KÜNZL-JIZERSKÝ, *Stanovisko vlád k návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci*, s. 1249.

²²³ *The Draft Treaty of Mutual Assistance*, s. 50.

²²⁴ YEARWOOD, s. 249.

Curzona, přestože se jindy ve většině případů oba neshodovali. Cecil si několikrát postěžoval, že s ním Curzon neprojednával otázky týkající se Společnosti národů. Na druhou stranu Curzon nemohl snést, že Cecil se před cizími vládami vyjadřuje o britské zahraniční politice.²²⁵ Cecil tak mnohdy ve Společnosti národů utvářel vlastní zahraniční politiku Velké Británie nezávislou na oficiálním šéfovi britské diplomacie, který nemohl zakrýt svou žárlivost vůči Cecilovi. Cecil proto obešel *Foreign Office* a vyvinul nátlak na vládu, když tvrdil, že Francie, aby si zajistila bezpečnost, uvažuje s některými státy uzavřít alianční smlouvy, aby se vyhnula všeobecnému paktu. Zároveň nehodlá snížit stav svého zbrojení, tvrdil Cecil. Krátce po skončení čtvrtého Shromáždění v září 1923 probíhala ve Velké Británii Imperiální konference. Cecil očekával, že zde bude místo pro projednání smlouvy, ale kabinet se tomu vyhnul. Důležitější otázkou byly následující prosincové volby.²²⁶

Na začátku roku 1924 začala také Rada Společnosti národů naléhat na vlády zemí, jež se ještě nevyjádřily ke Smlouvě o vzájemné pomoci, aby tak učinily co nejdříve, nejpozději do příštího zasedání Shromáždění v Ženevě.²²⁷ Britská Komise Imperiální konference se návrhem začala zabývat až 3. dubna 1924, ale nedoporučila jej předat dál vládě.²²⁸ Kritizovala neomezenou povahu závazků a obtížnost omezení kontinentálního zbrojení, nemožnost připravit všechny plány pomoci s předstihem, možný vznik nových aliancí a složité a nejasné definování agresora. Komise pochybovala, zda bude Rada schopná jednomyslně definovat útočníka během čtyř dnů a zda bude včas koordinována pomoc. S tím souvisely možné konflikty ohledně vrchního velení. Možné třenice mohly vzniknout i mezi smluvními stranami regionálních smluv a Radou. V takovém případě se země vázané zvláštní smlouvou, v jejichž regionu došlo ke konfliktu, mohly uchýlit ke zcela samostatnému řešení krize, aniž by vyčkaly na

²²⁵ ORDE, s. 44.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ *Snižení zbrojení*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 9, s. 219.

²²⁸ ORDE, s. 45.

posudek Rady. Velká Británie ovšem tento problém nepřičítala nezávislosti rozhodování států, nýbrž vinila z něj Radu a její příliš rozsáhlé pravomoci.²²⁹

Po prosincových volbách ve Velké Británii ustavil v lednu 1924 James Ramsay MacDonald první labouristickou vládu. Smlouvu o vzájemné pomoci předala Komise Imperiální konference nové vládě v dubnu, ta ji poté předala Výboru imperiální obrany.²³⁰ Výbor smlouvu odmítal a argumentoval tím, že by jen zvýšila zbrojení země.²³¹ MacDonald se ke smlouvě nevyjadřoval a zároveň ji nechtěl hned odmítnout, aby nedošlo ke zhoršení anglo-francouzských vztahů v době, kdy žádal dořešení německých reparací. Francie pochopitelně oddalovala problém německých reparací a chtěla si nejprve zajistit Smlouvu o vzájemné pomoci. Když se v červnu roku 1924 uskutečnily ve Francii parlamentní volby, ze kterých vzešel nový premiér Édouard Herriot, politici konečně zasedli k jednacímu stolu, aby se shodli na novém plánu splácení německých reparací. Konference probíhala v Londýně a představen byl Dawesův plán. Reparace nebyly jediným tématem jednání, důležitou součástí tvořila také otázka bezpečnosti. Premiér Herriot navrhoval ke Smlouvě o vzájemné pomoci přidat francouzsko-československou smlouvu, která byla uzavřena jen o půl roku dříve – v lednu 1924.²³² MacDonald se Herriotovým návrhem odmítl zabývat, stejně tak Smlouvou o vzájemné pomoci. Během konference sledoval jen jediný cíl, a to získat souhlas Paříže s Dawesovým plánem. Již tehdy si byl pravděpodobně jist, že britská vláda Smlouvu o vzájemné pomoci nepřijme, ale oficiální zamítnutí oddaloval, aby si pojistil francouzský podpis pod Dawesův plán.²³³ Přesto již téměř před měsícem zaslal britským dominiím zamítavě formulovaný návrh odpovědi na Smlouvu o vzájemné pomoci. Definitivní zamítavá odpověď byla do Ženevy poslána teprve v červenci 1924 – MacDonalдова zpráva datovaná 5. července 1924 shrnuje v 15 bodech veškeré důvody, kvůli kterým

²²⁹ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Stanovisko vlád k návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci*, s. 1249.

²³⁰ Committee of Imperial Defence.

²³¹ AMZV, Fond Telegramy došlé, Londýn, 29. 4. 1924.

²³² ORDE, s. 60.

²³³ Tamtéž, s. 45.

Velká Británie nemůže Smlouvu o vzájemné pomoci přijmout.²³⁴ MacDonald se v jednom z bodů zastavil u regionálních smluv, které pro něj znamenaly nenáviděný alianční systém. Zdůrazňoval však, že pro Velkou Británii to nebyl jediný problém regionálních smluv. Přestože zvláštní smlouvy měly být pod kontrolou Rady Společnosti národů, MacDonald nevěřil, že bude skutečně možná jejich plná kontrola. V odpovědi tvrdil, že vznikne mnoho konfliktů mezi smluvními stranami regionální smlouvy a autoritou Rady.²³⁵

Přestože MacDonald byl velkým podporovatelem všeobecného garančního paktu, návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci příliš nedůvěřoval, protože tvrdil, že záruky bezpečnosti neleží ve vytváření aliancí prostřednictvím regionálních smluv nebo jen v odzbrojení, nýbrž ve smlouvě mezi Francií a Velkou Británií, ve všeobecné bezpečnosti a v udržení míru v Evropě.²³⁶ Přestože odsuzoval přílišné zbrojení a mnohdy nerozlišoval mezi zbraněmi útočnými a obrannými, nechtěl, aby Velká Británie přistoupila k odzbrojení, pokud by celý svět zůstal vyzbrojen.²³⁷

Edvard Beneš jako pozorovatel dění ve Společnosti národů vysvětloval odmítnutí smlouvy britskou vládou: „*Státy, které jsou si jisty, že jim bude pomoheno, nebudou vždy dostatečně ve své politice opatrní, takže by mohlo docházeti k lehkovážným válkám, ježto každý, dojde-li k válce, obžaluje druhého, že ji vyprovokoval. Mělo by tudíž býti – dříve než se taková všeobecná vzájemná smlouva podepíše – jisto a pevně, že státy těchto smluv nebudou zneužívat, čili že z jedné i druhé strany budou učiněny všechny pokusy o dohodu po dobrém, dříve než dojde ke konfliktu.*“²³⁸ V pozdějších letech proto byla k principu omezení zbrojení a kolektivní bezpečnosti připojena arbitráž a smírčí řízení, jak dokládá Ženevský protokol.

²³⁴ MACDONALD, James Ramsay, *Návrh Smlouvy o vzájemné pomoci. Dopis britské vlády generálnímu tajemníku Společnosti národů*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 1072–1075.

²³⁵ MACDONALD, James Ramsay, *Treaty of Mutual Assistance. Draft letter to Secretary-General, League of Nations*. In: National Archives [online]. [cit. 15. března 2014]. Dostupný z: <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/image/Index/D7726096?index=1&page=0>.

²³⁶ ORDE, s. 62.

²³⁷ MACDONALD, James Ramsay, *Zahraniční politika anglické strany dělnické*, Praha 1924, s. 20–22.

²³⁸ BENEŠ, *O problému omezení zbrojení s hlediska politického, sociálního a hospodářského*, s. 6.

Kanadská vláda odmítala Smlouvu o vzájemné pomoci ze stejných důvodů jako Velká Británie. Smlouva pro ni nepředstavovala skutečnou záruku snížení zbrojení ani odstranění nebezpečí války. Austrálie měla pravděpodobně nejzávažnější důvod ze všech zemí k odmítnutí návrhu. Smlouva totiž nezavazovala žádnou zemi k pomoci Austrálii, stejně tak jako Austrálie nebyla vázána k žádné asistenci.²³⁹ Smlouva zavazovala k vzájemné pomoci jen ty země, jež se nacházely na stejném kontinentu, na kterém došlo ke konfliktu. Tudíž je zřejmé, proč Austrálie smlouvu, která by pro ni nebyla ničím užitečná, odmítla. Přestože Austrálie mohla doufat ve vzájemnou spolupráci s Velkou Británií, smlouva toto negarantovala. Koneckonců Australané nepotřebovali žádnou Smlouvu o vzájemné pomoci, aby jim garantovala spolupráci, která byla mezi Velkou Británií a částmi jejího Impéria samozřejmá.

V Německu pověřili prostudováním Smlouvy o vzájemné pomoci univerzitní profesory a vojenské experty. Berlín zásadně odmítl klauzuli o určení viníka agrese ve lhůtě čtyř dnů. Podle německé vlády by definice útočníka vyžadovala daleko hlubší a důkladné studium všech vnitřních i vnějších souvislostí, na které nepostačí čtyři dny. Ministr zahraničí Gustav Stresemann, jenž generálnímu tajemníkovi zasílal odpověď, dokonce přirovnával tento proces definování útočníka k vědecké disciplíně, neboť si představoval, že budou vyslechnuty všichni svědci a prozkoumány všechny důkazy.²⁴⁰ Stresemann nevnímal Radu Společnosti národů jako vhodný orgán, jenž měl viníka definovat, neboť členové Rady by nejednali nezávisle, ale jako zástupci zemí jednali by podle pokynů vlád. Německá vláda vnímala smlouvu velmi negativně a kritizovala téměř její každý bod a některá ustanovení zcela zamítla, především regionální smlouvy. V tomto stanovisku se německá vláda shodovala s názory vlády nizozemské, jež zvláštní smlouvy hodnotila jako neslučitelné s principy Paktu Společnosti.²⁴¹

²³⁹ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Stanovisko vlád k návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci*, s. 1250.

²⁴⁰ STRESEMANN, Gustav, *Dopis německé vlády generálnímu tajemníkovi Společnosti národů*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 1077.

²⁴¹ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Stanovisko vlád k návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci*, s. 1250–1251.

Odpověď Sovětského svazu byla přijata již v dubnu 1924. Sovětská vláda se nedomnívala, že je správný postup zajistit všeobecnou bezpečnost systémem záruk a současně snížit zbrojení. V odpovědi navrhovala radikální snížení finančních výdajů na zbrojení a stanovení jednotlivých válečných rozpočtů, přímé snížení vojenských sil a systém záruk zavrhovala.²⁴² Ovšem přesto si sovětská vláda uvědomovala, že evropské země si postupné odzbrojení na základě bezpečnostních garancí přejí. Lidový komisař zahraničních věcí Čičerin, který odpověď ke Společnosti národů zasílal, ve zprávě pozitivně zhodnotil ustanovení smlouvy týkající se demilitarizovaných pásem, které již existovaly mezi sovětským svazem a Finskem. Demilitarizované pohraniční zóny v rámci Smlouvy o vzájemné pomoci si sovětská vláda představovala jako oblasti, v nichž by se pravidelná armáda mohla zdržovat jen velmi omezeně. Nepravidelné armády navrhovala zcela zrušit.²⁴³ Sovětský svaz ovšem opovrhoval Společností národů, a proto navrhoval vytvoření jiné mezinárodní organizace, která by byla platformou k řešení mezinárodní bezpečnosti a snižování vojenských sil.²⁴⁴

Následovaly reakce zemí, jež vyjádřily souhlas se smlouvou převážně v takové formě, v jaké byla představena čtvrtým Shromážděním. Souhlas vyjádřily Belgie, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Finsko, Bulharsko, Čína, Portugalsko, Uruguay, Řecko, Japonsko, Československo a především Francie. Od vlád Itálie, Rumunska, Polska, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, Španělska, Švédska, Norska a Siamu přišly zamítavé odpovědi.²⁴⁵

Československo odeslalo své stanovisko ke smlouvě do rukou generálního tajemníka Společnosti národů 17. srpna 1924. Edvard Beneš v úvodu zprávy uvedl, že Československo se po první světové válce značně vyzbrojilo pro vlastní obranu, postupem času však své výdaje na zbrojení snižovalo. Přestože Beneš vyjadřoval se smlouvou naprostý souhlas, navrhoval některé změny. Na určení viníka konfliktu se musela Rada Společnosti rozhodnout jednohlasně, ale Beneš

²⁴² ČIČERIN, Georgij Vasiljevič, *Smlouva o vzájemné pomoci a sovětské Rusko. Odpověď Svazu sovětských socialistických republik*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 976.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ KÜNZL-JIZERSKÝ, *Stanovisko vlád k návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci*, s. 1251.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 1252–1255.

navrhoval prostou většinu, která by k jeho určení postačila. Druhá zásadní námitka směřovala k demilitarizovaným zónám, které by pro Československo, vzhledem k jeho protáhlému tvaru území a dlouhým hranicím, byly krajně nevýhodné. Velmi pozitivně Beneš hodnotil regionální úmluvy, které sám během vzniku smlouvy prosazoval. V závěru Beneš jménem vlády vyjádřil hlubokou úctu ke Společnosti národů a naději, že Smlouva o vzájemné pomoci nebude zavrhnuta.²⁴⁶

Jeden ze základních problémů Smlouvy o vzájemné pomoci spočíval v tom, že státy a jejich vlády, potažmo občané, převzaly by všeobecné závazky, které musely být schopny dodržet a splnit za jakýchkoliv okolností a v jakémkoliv čase. Pro Velkou Británii hrály důležitou její zámořské oblasti a dominia, především z politického i vojenského hlediska. Za svá dominia byla Británie zodpovědná a po přistoupení na snížení zbrojení by pravděpodobně nemohla vést jejich efektivní obranu a zasahovat při každém konfliktu, který vypukne kdekoliv na světě, kde se dominia nacházela. Podíváme-li se na tento problém z druhé strany, dominia a Indie mohly vojensky posílit samotnou Velkou Británii.²⁴⁷

Henry Kissinger zastává názor, podle něhož Smlouva o vzájemné pomoci jen agresí povzbuzovala, protože obětem agrese přinášela jen další obtíže. Smlouva odsuzovala země, které nechtěly a nemohly odzbrojit, a nebrala tak v úvahu národní zájmy zemí, jež se dotýkaly samotné jejich existence. Přestože smlouva nařizovala zemím do dvou let od ratifikace přikročit ke snížení zbrojení, nedošlo by za tak krátkou dobu ke snížení vojenských sil na kýžené minimum. Proces by trval mnoho let a do té doby se země musely vypořádat s konfliktem samy.²⁴⁸ Malé evropské země nemohly spoléhat na nic jiného, než na vlastní možnosti obrany své země. Oprávněně se ztráty vlastní sebeobrany obávaly země Malé dohody ohrožovány německým iredentismem a maďarským revizionismem. Francie o své obranyschopnosti pochybovala, ale ovládána

²⁴⁶ BENEŠ, Edvard, *Návrh Smlouvy o vzájemné pomoci. List vlády československé generálnímu tajemníku Společnosti národů*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 1311–1316.

²⁴⁷ ORDE, s. 45–46.

²⁴⁸ KISSINGER, s. 267.

strachem z Německa přikročila k vlastnímu vyzbrojování a k hledání smluvního svazku s Velkou Británií, jenž by Paříži garantoval bezpečnost. Nikdy se však nepodařilo anglo-francouzské dohody docílit, a tak Francie hledala bezpečnost ve všeobecných garancích.

Po neúspěchu Smlouvy o vzájemné pomoci Společnost národů nadále pracovala ve věci snižování zbrojení. Již po skončení čtvrtého Shromáždění na podzim 1923 se 10. prosince sešla Rada Společnosti národů a nastínila budoucí práci, na kterou se organizace v následujícím roce soustředila.²⁴⁹ Rada pověřila Třetí komisi soustavnou práci v problému odzbrojování, konkrétně aby pokračovala ve snahách o rozšíření Washingtonské námořní úmluvy i na další státy, dále aby se soustředila na snížení státních výdajů na zbrojení, omezení soukromé a tajné výroby zbraní, zákaz chemických zbraní a na všeobecnou kontrolu zbrojení. Rozšíření námořních smluv z Washingtonu přišlo ve Společnosti národů skutečně ještě na přetřes, a to 21. ledna 1924 na schůzi Námořní podkomise. Výsledky jednání podkomise předala Třetí komisi, která přichystala mezinárodní námořní konferenci, kam byly pozvány i země, které žádné námořnictvo neměly.²⁵⁰ Jelikož Rada Společnosti přijala princip regionálních smluv, jež přinášel Cecilův návrh, Třetí komise tyto regionální smlouvy zahrnula do svého programu.²⁵¹ Rada doufala, že přijetím regionálních smluv mohlo být dosaženo většího snížení zbrojení, než mohla dokázat všeobecná smlouva. Rada pověřila též Dočasnou smíšenou komisi koordinací s Třetí komisí. Práce Třetí komise zahrnovala získávání údajů o stavu zbrojení, které komise statisticky vyhodnocovala a Dočasná smíšená komise je využívala ke konstrukci konkrétních plánů – od podzimu 1923 tak byla Radou pověřena vypracováním několika návrhů konvence, jež by nahradila úmluvu o kontrole nad obchodem se zbraněmi ze Saint-Germain, která nebyla ratifikována všemi členskými zeměmi Společnosti národů.²⁵² Na přípravě nové konvence se podíleli

²⁴⁹ *Otázky všeobecné.* In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1924, 6, s. 150.

²⁵⁰ *Snížení zbrojení.* In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 4, s. 107.

²⁵¹ *Snížení zbrojení.* In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 3, s. 56.

²⁵² *Ministr Dr. Beneš o snížení zbrojení. Řeč Dra. Beneše jako zpravodaje třetí komise IV. Shromáždění Společnosti národů, přednesená v plenární schůzi 29. září 1923.* In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1258.

také zástupci Spojených států amerických. Ve dnech 4. až 7. února 1924 probíhalo deváté zasedání Dočasné smíšené komise, kde byly prezentovány výsledky práce na nové úmluvě o mezinárodním obchodu se zbraněmi a byly předloženy dva relevantní návrhy. Na zasedání poprvé vyslala svého zástupce americká vláda – byl jím zplnomocněný vyslanec v Bernu, který vyjádřil souhlas se snahami komise o vytvoření nové konvence, přesto nechtěl svými výroky americkou vládu k ničemu zavazovat.²⁵³ Rada Společnosti národů od této chvíle považovala za důležité, aby se i na dalších zasedáních Dočasné smíšené komise podíleli američtí zástupci.

Zatímco Smlouva o vzájemné pomoci čekala na verdikt jednotlivých vlád zemí, vznikaly další plány na omezení zbrojení. Například návrh německého žurnalisty a politika Hellmuta von Gerlacha. Navrhoval zcela jinou cestu odzbrojení. Za jediný možný způsob jak odstranit rozsáhlé vojenské síly zemí považoval vytvoření mezinárodní armády Společnosti národů, která by národní zbrojení nahradila. Již během vzniku Společnosti národů navrhoval vytvoření její vlastní armády také Léon Bourgeois, budoucí prezident Rady Společnosti.²⁵⁴ Gerlach svůj názor opřel o silný argument, jenž směřoval ke všem pacifistům. I ten největší pacifista, jak se domníval Gerlach, by dobrovolně nezbavil svou zemi veškeré zbrojní síly k obraně státu. Jako příklad uváděl Švýcarsko, pacifistickou zemi, která ale udržovala poměrně velkou armádu.²⁵⁵ Edvard Beneš tehdy mezi pacifismem a armádou neviděl rozpor: „[...] soudím, že i každý voják může a má být pacifistou.“²⁵⁶

²⁵³ *Snížení zbrojení*. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1924, 8, s. 203–204.

²⁵⁴ KISSINGER, s. 247.

²⁵⁵ HAJN, Alois, *Armáda Společnosti národů?* In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1231–1232.

²⁵⁶ BENEŠ, *Demokratická armáda, pacifism a zahraniční politika*, s. 44.

5 ZÁVĚR

Smlouva o vzájemné pomoci byla představena na čtvrtém zasedání Shromáždění Společnosti národů v září 1923. Spojovala v sobě princip kolektivní bezpečnosti a omezení zbrojení, jenž předpokládal, že se země zaváží do určité doby snížit své zbrojení výměnou za garance bezpečnosti a vzájemné pomoci. Protože jejím cílem bylo stabilizovat poválečný systém a zamezit propuknutí další krvavé války, závisela její efektivnost na rozšíření mezi značné množství zemí. Společnost národů v roce 1924 čítala 55 členských zemí. I kdyby Smlouvu o vzájemné pomoci ratifikovalo všech 55 členů, její efektivnost by byla pochybná. Nezapomínejme, že Německo, Sovětský svaz a Spojené státy americké nebyly členy Společnosti národů, a bez nich kolektivní bezpečnost ztrácela na svém významu. Proto Smlouvu o vzájemné pomoci její tvůrci neomezili jen na členské země Společnosti národů.

Po skončení čtvrtého zasedání Shromáždění rozeslala Rada Společnosti národů všem členským zemím návrh Smlouvy o vzájemné pomoci, později jej odeslala také ostatním zemím. Odpověď zaslalo zpátky jen 28 zemí a z toho 3 země mimo Společnost národů. Většina odpovědí ale nebyla jednoznačných. Vlády některých zemí vyjádřily souhlas jen s některými principy Smlouvy o vzájemné pomoci, jiné naopak smlouvu zcela zavrhly. Úplný souhlas s návrhem smlouvy vyjádřily vlády Belgie, Estonska, Lotyšska, Litvy, Finska, Československa, Bulharska, Řecka, Francie, Portugalska, Uruguaye, Číny a Japonska. Německo a Sovětský svaz odpověděly zamítavě. Německá vláda odmítala Smlouvu o vzájemné pomoci z několika důvodů, jedním z nich byly příliš velké kompetence Rady společnosti národů. Berlín odmítal Radu jako vhodný orgán, který měl určovat viníka konfliktu, protože by nejednal objektivně a nezávisle, neboť byl tvořen zástupci vlád jednotlivých zemí. Ti by pravděpodobně jednali podle zájmů své země a pokynů své vlády a ne v zájmu kolektivní bezpečnosti, jak argumentovala německá vláda. Sovětská vláda se ke Smlouvě o vzájemné pomoci postavila jako k celé Společnosti národů. Smlouvu odmítla, protože Společností národů opovrhovala. Navrhovala vytvoření jiné

mezinárodní organizace, která by dohlížela na kolektivní bezpečnost a odzbrojení. Vláda Velké Británie dlouho otálela s odpovědí, protože se předně zajímala o jiné záležitosti – německé reparace a francouzsko-belgickou okupaci Porúří. Smlouva o vzájemné pomoci nebyla pro premiéra Ramsayho MacDonalda prioritou, alespoň do doby, dokud nebyl vytvořen nový plán splácení německých reparací. Krátce poté, co byl v červenci 1924 francouzskou vládou podepsán Dawesův plán, vláda Velké Británie zaslala do Ženevy odpověď, ve které Smlouvu o vzájemné pomoci zamítla.

Velká Británie se většinu času přikláněla ke schématu omezení zbrojení a podporovala jej. Ale britská náklonnost měla své meze, protože Britové by nikdy nedopustili, aby odzbrojení omezilo jejich primát námořní moci, který nebyl ohrožen ani Washingtonskou námořní úmluvou. Pokud Londýn odzbrojení podporoval, byl ochoten omezit jen své pozemní a částečně letecké síly. Mnohem větší starosti dělaly Velké Británii garance. Země nebyla ochotna vázat se s evropským kontinentem úmluvami, jež by ji zatahovaly do konfliktů, které Velkou Británii nezajímaly. Princip kolektivní bezpečnosti jí byl tradičně cizí, čehož je nejlepším důkazem 19. století, kdy se Británie vyhýbala evropským záležitostem a konfliktům. Jedinou výjimku představovala Krymská válka, jíž se ale země zúčastnila motivována svými národními zájmy v této oblasti. Malé národy Evropy a Francie očekávaly a doufaly, že Spojené království dá přednost principu kolektivní bezpečnosti před národními zájmy. Ve skutečnosti však Británie nikdy zcela nepřijala zásady kolektivní bezpečnosti stojících na základech idealismu prezidenta Woodrowa Wilsona.

Francie vítala jakákoliv schémata bezpečnosti, která jim zaručí bezpečnost před Německem. Když selhalo hledání zvláštního garančního paktu, doufala Francie v garanční systém Smlouvy o vzájemné pomoci. Nikdy se však nespokojila se širokým rámcem kolektivní smlouvy, proto byl ve Smlouvě o vzájemné pomoci uplatněn princip regionálních smluv, které mohla uzavřít skupinka dvou a více libovolných zemí. Regionální smlouvy prosazovaly kromě Francie i malé státy, jež se obávaly konkrétního nebezpečí, především Československo. Československo se domnívalo, že by mu v případě ohrožení

nedokázala všeobecná smlouva zajistit včasnou pomoc. Proto se malé evropské země upínaly k regionálním smlouvám, jež by mohly uzavřít se sousedními zeměmi za účelem obrany. Francie sledovala stejný motiv. Odpůrců regionálních smluv se našlo mnoho, protože regionální smlouvy až nápadně připomínaly starý předválečný alianční systém, jež si diplomaté zvykli s opovržením zavrhnout. Přestože Rada Společnosti národů s regionálními smlouvami souhlasila a zahrnula je pod zastřešující Smlouvu o vzájemné pomoci, vynutila si jejich obranný charakter. To znamenalo, že smlouvy v sobě nesměly zahrnovat definici, proti komu jsou namířeny a jaký konkrétní cíl sledují, protože měly být jakýmsi defensivními aliancemi, které hájí všeobecný pořádek a vystupují proti jakémukoli válce. Ale v momentě, kdy by Československo uzavřelo s některým ze svých sousedů regionální smlouvu, vyplynula by její protiněmecká orientace. Ještě očividněji protiněmecká by byla regionální smlouva francouzská. Předválečný alianční systém přesně takto fungoval. Země uzavřely proti společnému nepříteli alianci, která obsahovala přesné podmínky, podle kterých země plnily své vzájemné závazky. Nebylo tajemstvím, proti komu je aliance namířena. Co jediné zůstalo skryto, byly tajné dodatky aliančních smluv. Regionální smlouva měla ve skutečnosti představovat Smlouvu o vzájemné pomoci v malém, obě měly vystupovat proti každému válečnému konfliktu v zájmu kolektivní bezpečnosti.

Princip kolektivní bezpečnosti Smlouvy o vzájemné pomoci měl jednu zásadní vadu. Přestože se státníci a diplomaté po první světové válce shodovali, že všichni chtějí zabránit dalšímu devastujícímu válečnému střetu, nebyli jednotní v úmyslech, jak krveprolití zabránit. Představa kolektivní bezpečnosti byla teoreticky ideálním nástrojem, ale jakmile měla být realizována v praxi meziválečného období, narážela na zásadní překážky. Idea kolektivní bezpečnosti se stavěla proti každému konfliktu, který by vypukl. Smlouva o vzájemné pomoci zavazovala všechny smluvní strany k pomoci napadené zemi a ke společnému postupu proti viníkovi konfliktu. Ale mohli tvůrci smlouvy skutečně předpokládat, že se všechny smluvní země shodnou na viníkovi? Vždy se mohla najít země, která by s označením agresora nesouhlasila a ke společnému

postupu proti němu by se neuchýlila a dala by přednost svým národním zájmům, neboť v provinilé zemi mohla mít své obchodní zájmy. Ale národní zájmy musely jít stranou, protože měla-li Smlouva o vzájemné pomoci skutečně přispívat ke všeobecné bezpečnosti, předpokládala společný zájem a společnou představu všech o povaze hrozby. Na stranu druhou, protože Smlouva o vzájemné pomoci měla hájit všeobecný pořádek a zabránovat každému konfliktu, nevystupovala by proti žádné zemi diskriminačně. Jak ukázal pozdější vývoj, v meziválečné Evropě principy kolektivní bezpečnosti nikdy aplikovány nebyly. Smlouva o vzájemné pomoci předpokládala uplatnění univerzálních principů na konkrétní případy, ale tyto principy vždy selhaly. Velmoci se v krizových chvílích nedokázaly dohodnout na společném postupu, protože nebyly všechny stejně přesvědčeny o povaze hrozby. Daleko snadněji se však dohodly na společné nečinnosti. Pokud chtěly velmoci společně porazit agresi, nedokázaly to díky principu kolektivní bezpečnosti, ale díky tomu, že sdílely společné národní zájmy.

Přestože na počátku dvacátých let země mírně snižovaly své zbrojení, meziválečným trendem se stal opačný vývoj. Smlouva o vzájemné pomoci všem smluvním stranám přikazovala do dvou let od její ratifikace snížit zbrojení na nejnižší možnou hranici postačující k obraně. Rada Společnosti národů tuto hranici měla určovat podle velikosti a síly státu. To samozřejmě budilo rozpaky. Tehdy, více než kdy jindy, nemohlo být uplatněno schéma, podle kterého malému státu postačí malá armáda. Malé země vždy zbrojily spíše s ohledem na mocnosti, proto armády malých zemí neodpovídaly jejich velikosti. Na počátku dvacátých let tak byla armáda Spojených států amerických dokonce menší než armáda československá. Proto omezení zbrojení záviselo spíše na velmocích, které musely udělat první krok. Ale mocnosti nebyly ochotny své zbrojení snížit z obavy, že přijdou o svoji obranyschopnost. Obávaly se, přestože by se ostatní země zavázaly k pomoci, že pomoc nepřijde včas nebo nepřijde vůbec. Tuto nejistotu nechtěly státy riskovat, proto se objevovaly také návrhy na vytvoření mezinárodní armády Společnosti národů. Ideje mezinárodní armády tehdy nenašly pochopení, ale teprve druhá světová válka ukázala, že Evropa se vyvíjela

směrem integrace nadnárodních vojenských sil, tedy opačným směrem než směrem k odzbrojení.

Smlouva o vzájemné pomoci padla především pro odpor velmocí. Odmítaly se pasovat do role arbitra, který by musel rozsuzovat všechny spory a zasahovat v nich. To byl především případ Velké Británie. Jako evropská země se mohla spolehnout na pomoc evropských zemí, ale protože její velké Impérium se rozléhalo v každém koutě světa, účastnila by se teoreticky každého konfliktu, který vypukne kdekoliv ve světě, ale nemohla počítat s podporou evropských zemí. Smlouva totiž k asistenci zavazovala jen země, které se nacházejí na kontinentu, kde vypukl konflikt. Absurdně působila smlouva v Austrálii, pro kterou by neměla žádný význam. Jelikož s nikým svůj kontinent nesdílí, kdokoliv by Austrálii napadl, nikdo by nebyl zavázán ji poskytnout pomoc a v opačném směru, Austrálie taktéž žádné země nemusela pomoci. Projekt Smlouvy o vzájemné pomoci skončil v létě 1924 a již se nedočkal pátého zasedání Shromáždění na podzim 1924.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Nepublikované prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Fond II. sekce 1918–1939.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Fond Politické zpravodajství zastupitelských úřadů, Politické zpravodajství Londýn, 1924.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Fond Telegramy došlé, Londýn, 1924.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Fond Telegramy odeslané, Praha, 1924.

Publikované prameny

Dopisy vyměněné mezi ministerským předsedou britským a francouzským. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraníční politika*, Praha 1924, s. 286–289.

Otázky všeobecné. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1924, 6, s. 150–152.

Shromáždění. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1923, 3, s. 51–86.

Smlouva o vzájemné pomoci. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1923, 3, s. 98–102.

Snížení zbrojení. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1923, 3, s. 56–58.

Snížení zbrojení. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1923, 4, s. 107–108.

Snížení zbrojení. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1923, 9, s. 219–220.

Snížení zbrojení. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1924, 8, s. 203–207.

Všeobecné otázky. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1923, 2, s. 31–37.

Všeobecné otázky. In: *Měsíční zprávy Společnosti národů* 1, 1923, 3, s. 58–63.

Zmenšení zbrojení. In: Měsíční zprávy Společnosti národů 1, 1923, 1, s. 7–10.

Literatura

I. International Relations. In: Political Science Quarterly 40, 1925, 1, s. 1–34.

American Note on the Treaty of Mutual Assistance. In: The American Journal of International Law 19, 1925, 1, s. 170.

BAKER, P. J. Noel, *Disarmament*, In: *Economica*, 1926, 16, s. 1–15.

BECK, James M., *A Reply to Lord Robert Cecil.* In: The North American Review 210, 1919, 764, s. 29–38.

BENEŠ, Edvard, *Boj o mír a bezpečnost státu*, Praha 1934.

BENEŠ, Edvard, *Demokratická armáda, pacifism a zahraniční politika*, Praha 1937.

BENEŠ, Edvard, *Návrh Smlouvy o vzájemné pomoci. List vlády československé generálnímu tajemníku Společnosti národů.* In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 1308–1319.

BENEŠ, Edvard, *O problému omezení zbrojení s hlediska politického, sociálního a hospodářského*, Praha 1929.

BENEŠ, Edvard, *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá. Projevy a úvahy z r. 1919–1924*, Praha 1924.

BŘACH, Radko, *Francouzský alianční systém a Československo na počátku roku 1924.* In: *Historie a vojenství* 17, 1968, 1, s. 1–21.

COHRS, Patrick O., *The First 'Real' Peace Settlements after the First World War: Britain, the United States and the Accords of London and Locarno, 1923–1925.* In: *Contemporary European History* 12, 2003, 1, s. 1–31.

ČIČERIN, Georgij Vasiljevič, *Smlouva o vzájemné pomoci a sovětské Rusko. Odpověď Svazu sovětských socialistických republik*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 974–978.

DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992). Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha 2002.

DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa. Díl I. Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*, Praha 2012.

GOUDIE, A. S., *George Nathaniel Curzon – Superior Geographer*. In: *The Geographical Journal* 146, 1980, 2, s. 203–209.

HAJN, Alois, *Armáda Společnosti národů?* In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1229–1236.

HOBZA, Antonín, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, Praha 1931.

HUGHES, Michael, *British Foreign Secretaries in an Uncertain World, 1919–1939*, London 2006.

CHMELAŘ, Josef, *IV. Shromáždění Společnosti národů*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1389–1395.

JONES, Clement, *Lord Curzon of Kedleston, 1859–1925: An Appreciation*. In: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944–)* 37, 1961, 3, s. 332–338.

KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*, Praha 1999.

KOUDELKA, Jaroslav, *Malí národové v MacDonalově politice*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 748–760.

KUBŮ, Eduard, *Československo-francouzská spojenecká smlouva a Německo*. In: *Historie a vojenství* 49, 2000, 2, s. 266–278.

KÜNZL-JIZERSKÝ, Rudolf, *Problém omezení zbrojení*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1021–1032.

KÜNZL-JIZERSKÝ, Rudolf, *Stanovisko vlád k návrhu Smlouvy o vzájemné pomoci*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 1246–1255.

MACDONALD, James Ramsay, *Návrh Smlouvy o vzájemné pomoci. Dopis britské vlády generálnímu tajemníku Společnosti národů*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 1071–1079.

MACDONALD, James Ramsay, *Zahraniční politika anglické strany dělnické*, Praha 1924.

MARÈS, Antoine, *Francouzsko-československé vztahy v oblasti vojenství 1918–1924 z pohledu Paříže*. In: *Český časopis historický* 97, 1999, 1, s. 53–78.

MARWICK, Arthur, *Britain in the Century of Total War. War, Peace and Social Change 1900–1967*, Boston, Toronto 1968.

MAURICE, Frederick, *Disarmament*. In: *Journal of the Royal Institute of International Affairs* 5, 1926, 3, s. 117–133.

MAURICE, Frederick, *Lord Esher's proposal for the Limitation of Armaments*. In: *Journal of the British Institute of International Affairs* 1, 1922, 4, s. 101–112.

MEDLICOTT, W. N., *British Foreign Policy since Versailles 1919–1963*, London 1968.

Ministr Dr. Beneš o snížení zbrojení. Řeč Dra. Beneše jako zpravodaje třetí komise IV. Shromáždění Společnosti národů, přednesená v plenární schůzi 29. září 1923. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1923, s. 1255–1262.

MORGAN, Kenneth O., *Lloyd George and Germany*. In: *The Historical Journal* 39, 1996, 3, s. 755–766.

NOVOTNÝ, Lukáš, KODET, Roman, *Velká Británie a konference v Locarnu. Příspěvek ke studiu kolektivní bezpečnosti ve 20. letech 20. století*, Plzeň 2013.

OLIVOVÁ, Věra, *Československá diplomacie v době rurské krise roku 1923*. In: *Československý časopis historický* 6, 1958, 1, s. 59–70.

OPOČENSKÝ, J., TRČKA, V., *Mr. MacDonald p. Poincaréovi*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 364–368.

ORDE, Anne, *Great Britain and International Security 1920–1926*, London 1978.

STEINER, Zara, *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*, Oxford 2007.

STRESEMANN, Gustav, *Dopis německé vlády generálnímu tajemníkovi Společnosti národů*. In: HAJN, Alois (ed.), *Zahraniční politika*, Praha 1924, s. 1075–1078.

TAYLOR, A. J. P., *English History 1914–1945*, Oxford 1965.

The Draft Treaty of Mutual Assistance. In: *Journal of the British Institute of International Affairs* 3, 1924, 2, s. 45–82.

WANDY CZ, Piotr Stefan, *France and Her Eastern Allies 1919–1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*, Minneapolis 1962.

WEBSTER, Andrew, *The Transnational Dream: Politicians, Diplomats and Soldiers in the League of Nations' Pursuit of International Disarmament, 1920–1938*. In: *Contemporary European History* 14, 2005, 4, s. 493–518.

WIGMORE, John Henry, *The Work of the Fourth Assembly (1923) of the League of Nations: A Legislative Summary*. In: *The Virginia Law Register* 9, 1924, 12, s. 887–905.

WINKLER, Henry R., *The Emergence of Labor Foreign Policy in Great Britain, 1918–1929*. In: *The Journal of Modern History* 28, 1956, 3, s. 247–258.

WRIGHT, Quincy, *The Concept of Aggression in International Law*. In: *The American Journal of International Law* 29, 1935, 3, s. 373–395.

YEARWOOD, Peter J., *Guarantee of Peace. The League of Nations in British Policy 1914–1925*, Oxford 2009.

Internetové zdroje

MACDONALD, James Ramsay, *Treaty of Mutual Assistance. Draft letter to Secretary-General, League of Nations*. In: National Archives [online]. [cit. 15. března 2014]. Dostupný z:

<http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/image/Index/D7726096?index=1&page=0>.

7 RESUMÉ

On the background of the League of Nations projects of international disarmament and collective security have come the truth. The Diploma Thesis is focused on one of them – The Treaty of Mutual Assistance. The Treaty has dealt with international disarmament as well as Shotwell's plan and Esher's plan, the schemas of earlier 1920's. Besides disarmament the Treaty of Mutual Assistance has included a guarantees of collective security – the new idea of joining both of principles – collective security has linked to disarmament. The bases of the Treaty have been laid in 1922, a few weeks after failure of Esher's plan. Lord Robert Cecil and French colonel Edouard Réquin have created the final version of the Treaty that has been presented on the following Fourth Assembly on autumn of 1923.

In the conditions after the end of First World War, collective security and disarmament was the theme number one. But the nations have been unsatisfied with the League of Nations that has not done an adequate guarantee of security. The first part of the Thesis dealing with security and disarmament in general, also including attitudes of the United Kingdom and France towards to theme. Both of states have had different ideas about their security. France, possessed about her security and unwilling to disarmament due to fear of stronger Germany, has called for real guarantees of her security. On the other side of the Channel, statesmen would rather than guarantees have accepted disarmament but not disarmament of the Navy. The Treaty of Mutual Assistance has looked like a compromise between the French and Britain points of view. But the truth was different.

The Treaty of Mutual Assistance, combining collective security and disarmament, has provided guarantees of mutual assistance to high contracting parties. High contracting parties have had to bind to cut down their armament and to the future maintain the limit of armament. If war conflict broke out mutual assist of high contracting parties was enforced to a victim of aggression. The League of Nations Council has organized high command to enforcement military

assist, but to the Council has been assigned more competences. The Council has supervised on disarmament of nations and set the limits of armaments.

The Treaty of Mutual Assistance has had many opponents, Great Britain and other government of nations disagreed with the Treaty. Great Britain could not to bind to wide guarantees and defend the peace in every corner of the Earth. Because of hugeness of British Empire the Britain has had to assist on every conflict that broke out everywhere because the high contracting parties has been bound to enforce assist to a victim country that laid on the same continent. British Empire has expanded almost on every continent. Also other states disclaimed the Treaty. Germany and Soviet Union have gave only distain to the Treaty of Mutual Assistance and the League of Nations at all. Czechoslovakia, like other European small nations, has found in the Treaty the great opportunity to ensure collective security as well as its own security. Unfortunately, the principles of collective security and disarmament did not find enough support to enforcement into the system of interwar period. The Treaty of Mutual Assistance failed on summer 1924

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Lord Robert Cecil

Zdroj: RASCHKA, Achim, *Robert Cecil*. In: Wikipedia [online]. [cit. 12. dubna 2014].

Dostupný z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Robert_Cecil,_1st_Viscount_Cecil_of_Chelwood_-_Project_Gutenberg_eText_15306.jpg.